HALBAVER

DE DIATRIBIS EPICTETI

DE
DIATRIBIS EPICTETI.

DISSERTATIO INAVGVRALIS

QVAM AD SVMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES AB AMPLISSIMO PHILOSOPHORVM ORDINE LIPSIENSI RITE IMPETRANDOS

SCRIPSIT

OTTO HALBAVER.

LIPSIAE
TYPIS ROBERTI NOSKE BORNENSIS
MCMXI.

RETTVLERVNT AD ORDINIS PHILOLOGOS HAC DE DISSERTATIONE

HEINZE ET BETHE

LIPSIAE, D. IV. M. Augusti MCMXI.

PROCANCELLARIO
BRANDENBVRG.

RICARDO HEINZE

Tabula argumenti.

Loci ex Epicteto, Musonio, Dione, Telete citati referuntur ad has editiones:

Schenkl, Epicteti dissertationes ab Arriano digestae. 1894.

Hense, Musonii reliquiae. 1905.

J. de Arnim, Dionis Prusaensis quae exstant omnia. 1893/6.

Hense, Teletis reliquiae². 1909.

Quoad antiquae aetatis homines philosophiam capessiverunt,[1]) et ex quo recentibus temporibus Graecae philosophiae studium revixit,[2]) ille *δούλας ἀπὸ ματρός* natus Epictetus in primorum philosophorum numero habitus est. Haec claritas etsi imprimis libro manuali ab Arriano posterius ex diatribis excerpto[3]) tribuenda est, tamen etiam ad ipsas diatribas pertinet. Quanti autem Epictetus aestimatus sit, ex hoc admiratoris cuiusdam apparet: maiori esse detrimento, quod vita Epicteti ab Arriano descripta perierit, quam si eiusdem Arriani anabasis Alexandri perisset.[4]) Neque ergo, cum variis temporibus tantum valuerit Epicteti auctoritas, defuerunt, qui de eo docte disseruerint. Sed cum de Epicteti ut Stoici philosophi doctrina quaestio ad finem quendam perducta et absoluta sit,[5]) de eius diatribis adhuc sententiae virorum doctorum longe inter se distant.

Ac primum quidem de hoc dissentiunt, qui in Epicteti schola eis locus tributus sit. Arnim[6]) enim nos accuratissime depictam imaginem docendi rationis et singularum scholarum Epicteti in diatribarum libris assequi affirmat, atque Hirzel[7]) institutiones plerumque scholae ipsius servatas esse iudicat. His obstant, quae apud Bonhoefferum[8]) leguntur: non esse neglegendum Arrianum in eis, quos conscripserit, commentariis nobis liberam praecipue et

---

[1]) Simplicius commentator enchiridii Epictetei erat discipulus Damascii, ultimi scholae Athenarum capitis. cf. Asmus, Der Kyniker Sallustius bei Damascius, Neue Jahrb. 1910 p. 504, 514 s.

[2]) Iam anno 1609 Epicteti diatribae in Francogallicam linguam versae sunt: Les Propos d'Épictète recueillis par Arrien son disciple, translatés du Grec, Par Frère Jean de St. François.

[3]) Simplicius comm. in Epict. Ench. praef. init. (Schenkl, Epicteti diss. editionis praef. p. XIV s.): ... *τὸ δὲ βιβλίον τοῦτο, τὸ Ἐπικτήτου ἐγχειρίδιον ἐπιγεγραμμένον, καὶ τοῦτο αὐτὸ συνέταξεν ὁ Ἀρριανός, τὰ καιριώτατα καὶ ἀναγκαιότατα ἐν φιλοσοφίᾳ καὶ κινητικώτατα τῶν ψυχῶν ἐπιλεξάμενος ἐκ τῶν Ἐπικτήτου λόγων, ὡς αὐτὸς ἐν τῇ πρὸς Μασσαληνὸν ἐπιστολῇ ἔγραψεν ὁ Ἀρριανός, ᾧ καὶ τὸ σύνταγμα προσεφώνησεν ..., τὰ δὲ αὐτὰ σχεδὸν καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ὀνομάτων σποράδην ἐν τοῖς Ἀρριανοῦ τῶν Ἐπικτήτου Διατριβῶν γραφόμενα εὑρίσκεται.*

[4]) Schultheß, Arrians Epiktet. Aus dem Griechischen übersetzt 1766, Vorrede.

[5]) Bonhoefferi libris
Epiktet und die Stoa (I), 1890
Die Ethik des Stoikers Epiktet (II), 1894.

[6]) WRE, s. v. Epicteti.

[7]) Der Dialog II p. 248.

[8]) I p. 22.

solutam, non strictis scholae legibus moderatam rationem Epicteteam depinxisse.

Deinde minus etiam constat, quo modo Epicteti diatribae ad illius „διατριβῆς“ quae vocatur naturam referantur. Nam Colardeau[1]) Epictetum fidelissimum et perfectissimum „διατριβῆς“ auctorem appellat, atque Bultmannio[2]) ceterorum omnium fere diatribarum auctorum instar obversatur Epictetus. Contra Wendland, qui plurimum ad diatribarum naturam illustrandam contulit, Epicteto utpote perfectissimo huius generis auctori admodum incertum locum assignat. Nam cum veteri Bionis et Teletis diatribae novam Musonii et Dionis opponat,[3]) in nonnullis Epicteti diatribarum partibus notas veteris Bioneae praecipue diatribae se dicit invenire atque Epictetum ut Plutarchum veteri potius diatribae annectit adversus novam Philonis, Musonii, aliorum.[4]) Atque Praechter,[5]) qui ipse quoque imprimis populari philosophiae excutiendae studuit, in „diatribae“ auctorum numero Epictetum, perfectissimum sane auctorem, plane omisit et in Epicteto tractando ad „diatribam“ revocare omnino evitavit. Nonne mirum, nonne paradoxum videtur eum ipsum, cuius plures quam cuiusquam diatribae servatae sint, et qui instar omnium fere „diatribae“ auctorum multis videatur, tamen huic generi non posse inseri? Hanc discrepantiam si non persolvere attamen in luce collocare primum mihi officium putavi secutus illud Arnimii[6]): Es ist selbstverständlich, daß ein Grieche der Kaiserzeit nur charakterisiert werden kann durch sein Verhältnis zur Vergangenheit.

---

[1]) Étude sur Épictète, thèse, Paris 1903 p. 294 et 339.

[2]) Der Stil der Paulinischen Predigt und die kynisch-stoische Diatribe, diss. Marb. 1910.

[3]) Philo und die kynisch-stoische Diatribe (Wendland und Kern, Beitr. z. Gesch. d. griech. Philos. und Relig.) p. 4.

[4]) Die hellenistisch-römische Kultur p. 43.

[5]) Ueberweg-Heinze-Praechter, Grundriß d. Gesch. d. Philos. i. Altert.[10] p. 118 et 297.

[6]) Dio von Prusa p. 3.

I.

Οὐ μόνον δεῖ τἀληθὲς εἰπεῖν
ἀλλὰ καὶ τὸ αἴτιον τοῦ ψεύδους . . .
Aristot. Eth. Nicom. VII 1154 a.

Relationes igitur quae intercessissent inter Epictetum et superiores diatribarum auctores, praefinire conanti nihil firmi, ubi niterer, mihi offerebatur. Quid est „*διατριβή*"? Diatribae nomen quamquam hodie persaepe usurpatur, tamen certae eius finitioni non occurri, sed modo sub hac voce dialogos praecipue re vera habitos intellegi inveni,[1]) modo tractationes ethicas sine dialogo conscriptas,[2]) modo omnia fere, quae philosophi, poetae, alii de rebus ethicis populariter aut dixerunt aut scripserunt.[3])

διατρίβειν περί τι est tempus consumere in aliquid, studere alci. rei; itaque *διατριβή* significat idem quod *σχολή*, otium arti cuidam aut doctrinae tractandae deditum vel sermonem, disputationem orationem de arte aut doctrina docendi causa habitam. Argumento sunt hi loci:

Isocrates or. 15,2: *ἐγὼ γὰρ ἐνίους τῶν σοφιστῶν βλασφημοῦντας περὶ τῆς ἐμῆς διατριβῆς . . .* quod spectat ad ipsius rhetoricam diatribam.

Plato legg. 802 C: *πᾶσα δ' ἄτακτός γε τάξιν λαβοῦσα περὶ μοῦσαν διατριβή . . .* i. e. musica diatriba.

Plato apolog. 37 C: *οὐχ οἷοί τε ἐγένεσθε ἐνεγκεῖν τὰς ἐμὰς διατριβὰς καὶ λόγους . . .* scil. Socratis sermones de rebus ad philosophiam pertinentibus.

Isocrates or. 15,204: *πῶς χρὴ τῆς τοιαύτης διατριβῆς καταφρονεῖν τῆς τοὺς κεχρημένους αὐτῇ τοιούτους παρασκευάζειν δυναμένης . . .* quod refertur ad diatribam sophistarum.

Inde derivatur *διατριβικός*, qua voce Philodemus (*περὶ ῥητορικῆς*) passim utitur, ut rhetorem vel sophistam significet;[4]) et qua adhibita Polybius (XII 25 i, 5) Timaeum scriptorem vituperat: . . . *τελέως ἀνάληθες καὶ μειρακιῶδες καὶ διατριβικόν*, i. e. ut *τὰ μειράκια*, quae *τὴν διατριβὴν* vel *τὴν σχολήν* frequentant.

---

[1]) Arnim l. c. p. 281 ss.
[2]) Susemihl, Gesch. d. griech. Litt. i. d. Alexandrinerzeit I p. 36, cf. n. 105.
[3]) Geffcken, Kynika und Verwandtes, 1909.
[4]) cf. indicem, quem Sudhaus editioni suae Philodemi voluminum rhetoricorum adiunxit.

Sic *διατριβή* et *σχολή* eadem vi promiscue adhibentur,[1]) et ut schola i. e. locus, ubi philosophi congrediuntur, ubi pueri vel adulescentes vel omnino homines erudiuntur, significetur, et ut sermo vel oratio, qua philosophi discipulos vel omnino homines docent, appelletur. Cicero (Tusc. disp. III 81) eas ipsas scholas appellat, quae hodie cynicostoicae, quam vocant, diatribae attribuuntur.

Pollux (onomasticon IX, 42) de lege Sophoclis Suniensis dicit: ...*ἐπήγαγε μὴ ἐξεῖναι μηδενὶ τῶν σοφιστῶν διατριβὴν παρασκευάσασθαι.* Ad quem locum Joachimus Kuehnius in editione Pollucis Amstelaedamensi (1706) a Tiberio Hemsterhusio curata (v. in Dindorfii adnotationibus V 2 p. 925) citat Diogenem Laertium: ...*Σοφοκλέους τοῦ Ἀμφικλείδου νόμον εἰςενεγκόντος μηδένα τῶν φιλοσόφων σχολῆς ἀφηγεῖσθαι* ... his verbis praemissis: nota tibi et Laertium uti (verbo „*διατριβῆς*“) pro schola vel *διδασκαλείῳ* (sic!).

Porro Plutarchus philosophorum vel sophistarum institutiones atque disputationes modo *σχολὰς* modo *διατριβὰς* appellat. Et quidem *διατριβῆς* nomen occurrit in vita Periclis 172 A: ...*τὰς οἴκοι διατριβὰς αὐτοῦ καὶ τοὺς λόγους, οὓς ἐποίει μετὰ τῶν σοφιστῶν.* Porro de recta ratione audiendi 43 E, quomodo adulator ab amico internoscatur 58 F, 71 E, an seni res publ. ger. sit 796 D; *σχολῆς* nomen offendimus in vita Bruti 1009 B, in quaestionum conviv. l. IX 737 E, an seni res publica ger. sit 796 D.

Graviores sunt hi Plutarchi loci, ubi *σχολή* et *διατριβή* componuntur:

Vita Arati 1028 C: *χρόνῳ δὲ ὕστερον Ἀβαντίδαν* ..., *εἰωθότα τοῖς λόγοις αὐτῶν κατ' ἀγορὰν σχολαζόντων ἑκάστοτε παρεῖναι καὶ συμφιλονεικεῖν, ἐμβαλόντες εἰς τοιαύτην διατριβὴν καὶ κατασκευάσαντες ἐπιβουλὴν ἀνεῖλον.* Ubi *σχολάζειν* et *διατριβή* ad eandem rem pertinet. Quod porro de exilio 605 A[2]) scriptum videmus: *ἐπὶ τοὺς σοφοὺς ἐλθὲ καὶ τὰς σοφὰς Ἀθήνησι σχολὰς καὶ διατριβάς* ..., *σχολάς* alio spectare quam *διατριβάς* affirmare non licet; immo duobus verbis uberius unum exprimitur, quem morem apud Plutarchum non raro deprehendimus, velut de recta ratione audiendi 42 A: *εἰς σχολὴν καὶ διδασκαλεῖον,* 42 B: *ἐκ δὲ ἀκροάσεως ἀπιόντα καὶ σχολῆς*; cf. etiam Kuehnii de Diogene Laertio notam, quam modo commemoravi. Ac ne hic quidem locus (de tuenda sanitate praecepta 135 D), ubi *σχολή* et *διατριβή* inter se opponuntur, horum duorum nominum discidium ostendit: *ἐκεῖνος* (Plato) *μὲν γὰρ λέγειν ἐκ τῆς διατριβῆς ἀπαλλαττόμενος εἰώθει 'ἄγε, ὅπως εἰς καλόν τι καταθήσεσθε τὴν σχολήν, ὦ παῖδες'.* Recte enim vertit Wyttenbach: solebat is quoties e schola (*διατριβῆς*) discederet dicere: Videte pueri, ut otio (*σχολήν*) ad honestam aliquam rem utamini. Ad otium solum *σχολῆς* nomen pertinet, pro schola et *διατριβῆς* et *σχολῆς* nomine aeque uti licet.

Quid Epictetus? Ne is quidem secernit diatribas a scholis.

---

[1]) contra cf. quae Hirzel l. c. I 370 et 526 notavit.

[2]) cf. contra Hirzel I 369 s. n. 2.

Qui cum philosophorum disputationum mentionem facit, eos *σχολὰς λέγειν* dicit (IV 11,35).[1])

Iam vero satis demonstratum puto pro schola *σχολῆς* et *διατριβῆς* vocabula sine ullo discrimine adhiberi.

Cuius utriusque verbi, quamquam, ut modo vidimus, certam artis notionem accepit, tamen etiamsi in hac ipsa notione dicitur, primaria vis servatur. Nam *διατρίβειν* (*σχολάζειν*) est discipulorum vel auditorum neque umquam pro magistri oratione per se adhibetur. Disciputi et auditores *διατρίβουσιν, σχολάζουσιν* scil. una cum magistro de alqu. re:

Plato Theages 129 E, 130 A: . . . *διατρίβων γὰρ* (Aristides) *μετ' ἐμοῦ* (Socratis) *πάμπολυ ἐπεδεδώκει ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ* . . .;

Isocrates *περὶ ἀντιδόσεως* 200;

Teles p. 40, 5;

Dio II p. 192, 8;

Epictetus III 21,10: *ἢ περὶ ταῦτα κατετρίβης* . . .

Ench. 52, 2, ubi magister et discipuli una *διατρίβουσιν ἐν τῷ τρίτῳ τόπῳ.*

Nonnumquam magister cum auditoribus (*συν*)*διατρίβει*: Plato Theages 129 E: *πολλοῖς μὲν γὰρ ἐναντιοῦται* (scil. *τὸ δαιμόνιον*), *καὶ οὐκ ἔστι τούτοις ὠφεληθῆναι μετ' ἐμοῦ διατρίβουσιν, ὥστε οὐχ οἷόν τέ μοι τούτοις συνδιατρίβειν.*

Contra magister per se, cum auditores alloquitur, *διαλέγεται*, non *διατρίβει* nec *σχολάζει*. Cuius rei tanta suppetit copia exemplorum, ut vix opus sit nonnulla afferre:

Plato Euthyd. 271 A; Isocrates Nicocl. 11; Dio I 187 passim, II 187, 12, 189, 3, 207, 11, 275, 26; Epictetus III 23 tit., 16, 37; saepius, v. Schenklii editionis indicem.

Nusquam magistri docere appellatur *διατρίβειν* neque *σχολάζειν*, ne illo quidem Epicteti loco (IV 4,21): *Σωκράτης εἰ ἐπεθύμει . . . σχολάζειν καὶ διαλέγεσθαι κτλ.*, nam in illa diatriba cum *περὶ σχολῆς* i. e. *περὶ ἡσυχίας*, de otio, agatur, *σχολάζειν* (ut § 30) re vera declarat otium habere.

Itaque cum sermonem vel orationem a magistro apud audientes habitam significare vis, ut magistri *διαλέγεσθαι* notes, appelles necesse est *διάλογον* aut *διάλεξιν*. Nomen *διατριβῆς* (*σχολῆς*) in loco est, cum affirmare vis audientes '*διατρίβειν*', interesse magistri verbis. Itaque si rigide iudicamus, nec philosophus nec magister *διατριβάς* dicere aut scribere potest, — istius sunt *διάλογοι* vel *διαλέξεις* — immo discipulus scribit. Atque si quando tamen philosophus ipse simile quid scripsit, aut ad discipulos instituendos se praeparavit aut de scholis sive fictis sive re vera cum auditoribus habitis ipse discipulorum loco rettulit.

Ac sane quidem omnes veterum *διατριβαί*, quantum de earum

---

[1]) *σχόλια λέγειν*, cum agitur de exegesi (III 21, 6), cf. p. 50 s.

origine statuere licet, aut ad scholas diatribasve habendas conceptae aut ex scholis diatribisve habitis exceptae sunt.

In Diogenis Laertii vita Aristippi (II 8) scriptum videmus (84): ἔνιοι δὲ καὶ διατριβῶν αὐτόν φασιν ἓξ γεγραφέναι, οἱ δ' οὐδ' ὅλως γράψαι· ὧν ἐστι καὶ Σωσικράτης ὁ Ῥόδιος. Hae Aristippi quae ferebantur diatribae, non dubium est, quin non ab ipso sed a discipulis conscriptae sint; atque hoc ipsum Sosicrates statuit.[1])

Quantum ad Diogenis diatribas — mitto quaerere, utrum fide dignae sint necne — Duemmler[2]) explanat: ... quae Joannes Stobaeus III 13, 48 affert ἐκ τῶν Διογένους διατριβῶν de Diogene dicuntur non a Diogene. Litteris igitur mandatae sunt illae Diogenis declamationes morales a discipulo aliquo ut Epicteti dissertationes ab Arriano vel Socratis colloquia a Socraticis.

Aristonis Chii a Diogene Laertio VII 2, 163 citantur cum alia tum διάλογοι· σχολῶν ς′· περὶ σοφίας διατριβῶν ζ′· ἐρωτικαὶ διατριβαί· ὑπομνήματα ὑπὲρ κενοδοξίας· ὑπομνημάτων κε′· ἀπομνημονευμάτων γ′· χρειῶν ια′. Arnim[3]) hunc multiplicem catalogum valde accommodatum esse dicit ei philosopho, qui scribendo fere abstineret. Nam haec omnia ab aliis probabile esse litteris mandata esse.

Bionis Borysthenitae diatribae ab auditoribus editae sunt; nam is locus Diogenis Laertii, ex quo Usener (Epic. p. LXIX) Bionis sermones diatribas inscriptas esse constituit, est hic (II 77): ... ὥς φασιν οἱ περὶ τὸν Βίωνα ἐν ταῖς Διατριβαῖς.

Teles apud adulescentes Megarenses homilias suas habuit, ut Wilamowitz[4]) explicavit.

Dionis Prusensis dialogos et dialexeis Arnim (l. c. p. 281 s.) contra Hirzelium non in litteris solum exstitisse demonstravit, quamquam satis demonstravisse mihi non videtur eas a discipulo quodam exceptas esse. Nonne Dionem conicere licet eas concepisse ad scholas habendas? Nam ut notae conceptae cum aliae tum oratio 65 simplicius intellegi potest quam Arnim (l. c. p. 270 s.) conatus est. Neque equidem in ulla Dionis oratione ullum vestigium discipuli scribentis deprehendi, cum in Epicteti diatribis totiens Arriani verba offendas ut ἔφη, εἰπόντος δέ τινος, alia. Sed sit, ut libet, de isto: certe sive ipse sive discipulus scripsit, ei rei quam supra posuimus, firmo est argumento.

Maximi Tyrii orationes Hobein[5]) ostendit scholas, quas cotidie in auditorio quodam conducto habuit, intellegendas esse.

Musonii Rufi diatribas Lucius vel Pollio, Epicteti Arrianus exceptas conscripsit.

---

[1]) cf. Arnim, Dio von Prusa p. 31.

[2]) Antisthenica, Kleine Schriften I p. 74 s.

[3]) Stoicorum veterum fragmenta I p. 75.

[4]) Antigonos von Karystos, Excurs 3 p. 306, cui contradixit E. Weber, de Dione Chrys. cynicorum sectatore, stud. Lips. 1887 p. 213 not.

[5]) de Maximo Tyrio quaest. phil. sel. diss. Jena 1895 p. 11.

Quoniam igitur *διατριβάς* aut ad scholas habendas conceptas aut e scholis habitis exceptas esse nobis persuasimus, nihil mirabimur diatribas etiam *ὑπομνήματα* appellari. Bio enim, ut Diogenes Laertius (IV 47) commemorat, *πλεῖστά τε καταλέλοιπεν ὑπομνήματα* . . .; neque ego haec *ὑπομνήματα* a diatribis secernenda puto; viri docti quidem hodie omnia Bionis fragmenta diatribis tribuunt; velut ea quae *ὑπομνημάτων* vel *ἀποφθεγμάτων* exempla Diogenes l. c. affert, ego passim in recentium libris ut diatribarum frusta allata inveni. Eodem iure Epicteti diatribas Arrianus (epist. ad Gell. 2) '*ὑπομνήματα εἰς ὕστερον ἐμαυτῷ διαφυλάξαι*' se conscripsisse profitetur.

Hypomnemata autem secernenda sunt ab apomnemoneumatibus.[1]) Hense (Muson. p. XIV) explicat: notum est enim *ἀπομνημονεύματα* apud veteres commentarios appellari solere, quibus non modo dicta sed etiam facta hominis egregii enarrentur eaque memoriter... cui usui et convenit, quod in catalogo librorum non unius Stoici *διατριβῶν* et *ἀπομνημονευμάτων* iuxta mentio fit.

Hoc Hensii statim ad Epictetum conferamus. Cuius nonnulla fragmenta a Stobaeo *ἐκ τῶν Ἐπικτήτου ἀπομνημονευμάτων* inscribuntur. Praeterea *ἔφη* verbum medio in contextu positum est in fragm. XXI et XXIV, quorum inscriptionem '*Ἐπικτήτου*' Schenkl (ed. p. 415) ex *ἐκ τῶν Ἐπικτήτου ἀπομνημονευμάτων* breviatam esse iudicat. Illud *ἔφη* igitur in diatribis ab Arriano nusquam in continuam orationem inseritur, sed solum veris in sermonibus reddendis adhibetur, quae ratio optime ex I 11 intellegitur. Contra fragmenta XXI et XXIV propius accedunt ad Lucii rationem Musonii scholarum narrandarum, quae, cum disciputi magistri verba liberius et expolitius renarrantis persona magis eluceat, *ἀπομνημονευμάτων* similior est. Unde Epicteti et diatribas — Arriani hypomnemata — et apomnemoneumata a nescio quo conscripta exstitisse apparet. De qua re Schenkl[2]) haec disserit: Ich stelle also die Vermutung auf, daß es neben dem Werke Arrians in 12 Büchern noch ein Werk *Ἐπικτήτου ἀπομνημονεύματα* gab, welches nicht von Arrian herrührte, aber den gleichen Stoff in verschiedener Anordnung enthielt; dabei ist übrigens die Möglichkeit nicht ausgeschlossen, daß der Kompilator dieses Werkes aus keiner anderen Quelle schöpfte als eben aus Arrian selbst.

Atque quoniam Epicteteorum titulorum modo mentio est facta, statim hanc quaestionem brevibus liceat expedire. Exstant autem in universum hi tituli: *λόγοι, ὑπομνήματα*, dissertationes, *διαλέξεις, διατριβαί, ὁμιλίαι (προτρεπτικαί), σχολαί,*[3]) *ἀπομνημονεύματα.* Praeter

---

[1]) Hirzel, Der Dialog I p. 144 (quem locum Hense l. c. adscripsit): apomn., was man „aus dem Gedächtnis", hypomn., was man „sich zur Erinnerung" niederschreibt.

[2]) Zur Geschichte des Epiktetischen Nachlasses, Verhandl. d. 41. Vers. deutscher Philol. u. Schulm., München 1891; p. 201.

[3]) hunc titulum (Schenkl. ed. p. XXII, test. XLII) omisit Asmus; quod nihil refert, cum idem valeat atque *διατριβαί.*

Schenklium [1]) rem tractavit et ad finem perduxit Asmus,[2]) quem secuti sunt plerique viri docti,[3]) etiam Renner,[4]) qui in altera parte dissertationis suae doctorum de titulis Epicteteis iudicia composuit. Ac profecto, qui Asmi dissertationem legerit, facere non poterit, quin hos titulos omnes apomnemoneumatum uno excepto ad nostras diatribas referat. Restat una quaestio minoris momenti, utrum duodecim an octo diatribarum libri exstiterint, quae solvi posse mihi non videtur.

Sed iam illuc, unde digressi sumus, revertamur et quaeramus, quomodo se habeat diatriba scholave ad dialogum dialeximque. Apud Christium-Schmidium (Gesch. d. griech. Litt. II[5] p. 41) omnino non dirimuntur: . . . neben der Bezeichnung *διατριβή* findet sich auch *διάλεξις*, *διάλογος*, *ὁμιλία*. Itaque nil mirum, quod haec nomina in recentium libris miscentur et perfunduntur.

Iam age ad suum quodque finem digerere conemur. Ex quibus homiliae nominis vis proxime accedit ad diatribam, nam *ὁμιλεῖν τινι* idem fere valet quod *(συν)διατρίβειν τινί*: uti alcs. consuetudine scil. discendi causa. Velut haec vis verbis *ὁμιλεῖν* et homiliae subiecta est in Xenophontis Memorabilibus, ubi in vicem verbi *(συν)διατρίβειν* adhibentur. Exempla sunt haec: I 2, 3,27; I 2,39; I 2,6.[5]) Certam autem artis notionem cum homilia apud Christianos demum recipiat, eo facilius hoc loco licet praetermittatur.

Manent igitur — ea quae supra inquirenda posuimus — *διατριβή(σχολή)*, *διάλεξις*, *διάλογος*.[6]) Ac *διατριβή* cum dialexi et dialogo neque comparari neque ab eis separari potest. Nam si quae verborum compositio *διατριβή* vocatur, auditoribus docendis destinata dicitur neque quicquam refert, utrum dialogi an dialexeos an qualibet alia forma induatur. Sin aut *διάλογος* aut *διάλεξις* vocatur, forma praecipue notatur, non refert, utrum auditorum docendorum gratia habeatur necne.

Haec ratione inventa possuntne confirmari exemplis? Plato, quem iam vidimus dicentem (apolog. 37 C): *οὐχ οἷοί τε ἐγένεσθε ἐνεγκεῖν τὰς ἐμὰς διατριβὰς καὶ τοὺς λόγους*, Socratem facit dialogos suos *διατριβάς* vocantem. Eiusdem in Phaedri initio (227 B) Socrates a Phaedro quaerit: *οὐκ ἂν οἴει με . . . πρᾶγμα ποιήσασθαι τὸ σήν τε καὶ Λυσίου διατριβὴν ἀκοῦσαι*; Lysiae *λόγον ἐρωτικόν* illum dicens, *διάλεξιν* sophistarum more habitam. Idem fere apud Musonium et Epictetum reperimus, quorum uterque veros dialogos habuit (Muson. V;

---

[1]) Z. Gesch. d. Epikt. Nachl. l. c. et ed. praef. p. XI ss.

[2]) quaestiones Epicteteae, diss. Freib. 1888 p. 31 ss.

[3]) velut cf. Wendland, Berliner Phil. W.-schr. 1895 p. 323.

[4]) Zu Epictets Diatriben, I Epiktet und seine Ideale, II De Epicteteorum titulis, diss. München 1904.

[5]) Ceterum hic locus (I 2, 6), cum homilia = diatriba discipulorum una cum magistro sit, *τὸ διαλέγεσθαι* magistri per se, illi rei, quam p. 5 s. explicavimus, auxilio accedit.

[6]) cf. Hirzel, Der Dialog I p. 369 s. n. 2.

Epict. I 11; II 14), uterque *διαλέξεως* forma usus est nullo interdum dialogi vestigio apparente (Muson. II; Epict. I 3; I 27; IV 2). Atque hi tam diversi *διάλογοι* et *διαλέξεις* diatribarum nomine comprehenduntur, nam apud *διατρίβοντας* docendi causa proferuntur.

Contra *διαλόγου* aut *διαλέξεως* nomine variae formae vel rationes notantur; quam varietatem Arnim (Dio v. Prusa p. 251) explicat hoc Dionis loco nisus (XIII 31): *οὕτω δὴ καὶ ἐγὼ ἐπειρώμην διαλέγεσθαι Ῥωμαίοις, ἐπειδή με ἐκάλεσαν καὶ λέγειν ἠξίουν, οὐ κατὰ δύο καὶ τρεῖς ἀπολαμβάνων ἐν παλαίστραις καὶ περιπάτοις οὐ γὰρ ἦν δυνατὸν οὕτως ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει συγγίγνεσθαι· πολλοῖς δὲ καὶ ἀθρόοις εἰς ταὐτὸ συνιοῦσιν κτλ.* „Hier werden deutlich zwei Lehrmethoden einander gegenübergestellt. Das *κατὰ δύο καὶ τρεῖς ἀπολαμβάνειν* ist die dialektische Methode der Sokratik. Denn zwei oder drei Leuten hält man keine epideiktischen Vorträge. Die andere Methode ist der zusammenhängende popularphilosophische Lehrvortrag ... Beides fällt unter den Begriff *διαλέγεσθαι*;[1]) das eine heißt *διάλογος*, das andere *διάλεξις*.

Si habetur *διάλεξις*, magister unus *διαλέγεται*, ceteri aut taciti audiunt, aut, si quando occasio tulit, altercationem vel interrogationem intericiunt; sin *διάλογος*, omnes *διαλέγονται* ac suam quisque opinionem defendit.

Ceterum Arnim l. c. dialogum et dialexim solum ut docendi rationes, ut scholas diatribasve intuetur, quae tamen ad alias quoque res nonnumquam spectant. Quid? num Lucianus dialogis docere vult? Immo delectare, ut eis „Promethei" verbis, quibus originem ac naturam dialogorum suorum ad (philosophorum) dialogum et ad comoediam refert, apparet (§ 5 ss.): ... *τί οὖν οὐχὶ καὶ ἔμπαλιν γένοιτ' ἂν εὔμορφόν τι ἐκ δυοῖν τοῖν ἀρίστοιν ξυντεθέν, ὥσπερ ἐξ οἴνου καὶ μέλιτος τὸ ξυναμφότερον ἥδιστον; φημὶ ἔγωγε· οὐ μὴν περί γε τῶν ἐμῶν ἔχω διατείνεσθαι ὡς τοιούτων ὄντων, ἀλλὰ δέδια μὴ τὸ ἑκατέρου κάλλος ἡ μῖξις συνέφθειρεν ... τῷ εὐμόρφῳ, τῷ κάλλει* Lucianus vult delectare, non hercle docere.

Similiter *διάλεξις*, si non philosophorum more disputatur, disseritur, sed rhetorum ratione *ἐπιδεικτικῶς* declamatur, ad delectationem spectat. Etiam Arnim (l. c. p. 179) oratorem *διαλέξεις* habentem docere aut delectare studere dicit. Tales vero dialogi, quales Luciani, tales epidicticae declamationes, quales nonnullae Dionis sunt, non sunt *διατριβαί*.

Itaque iam hoc licet statuere: et *διάλογος* et *διάλεξις* potest esse *διατριβή* (*σχολή*), non necessario est; *διατριβῆς* enim nomen spectat ad discipulos vel auditores docendos quamcumque artem aut doctrinam,

---

[1]) Hirzel, Der Dialog I p. 2 s. dicit: Das Aktivum ... *διαλέγειν* ist soviel als auseinanderlesen, sondern, zergliedern, das Medium, eigentlich etwas für sich zergliedern, bedeutet daher zunächst klar und deutlich reden, sodann aber und vorzüglich etwas in der Rede erörtern. (n. 1:) Dies entspricht freilich nicht der gewöhnlichen Meinung, nach welcher vielmehr die Bedeutung von „sich unterreden" die ursprüngliche wäre ...

διάλεξις vel *διάλογος* ad formam, ad litterarum genus notandum adhibetur. Potest igitur *διατριβή* dialogi forma indui, potest etiam dialexeos, quin varia litterarum genera permiscere potest, quod ex nonnullis Dionis orationibus praecipue intellegitur, de quibus Arnim diserte egit l. c. p. 289 s. (or. LXXVII, LXXIV, XXV).

Hunc intra tam latum *διατριβῆς* et formarum et materiarum ambitum et veteres et recentes philosophorum praecipue diatribas, quippe quae solae fere publicum studium tenuerint, aspexerunt. Sed ne eae quidem unum genus sunt. Nam *διατριβαί* appellantur et doctae sectarum scholae, ut ex Plutarchi illo loco, quem supra citavimus, apparet (Moral. 605 A): *ἐπὶ τοὺς σοφοὺς ἐλθὲ καὶ τὰς σοφὰς Ἀθήνησι σχολὰς καὶ διατριβάς* . . ., et populares orationes eorum, qui apud volgus, per oppida fortasse circumvagantes, praedicant, et medium quoddam genus, cuius instar Epictetus est, qui severa Stricorum doctrina nisus firmis institutionibus certum discipulorum coetum docens longe distat ab illis circumvagantibus oratoribus atque idem in eis ipsis, quae ad nostram aetatem pervenerunt, diatribis res ab illis praedicatoribus tractatas repetit illorum formas modosque interdum artissime secutus.

At dixerit quispiam me confundere diatribas ut coetus philosophorum auditorumque cum diatribis ut genere litterarum. Tale litterarum genus a coetibus seiunctum omnino non exstat, quoad coetus ipsi diatribae appellantur. Nam in conscriptis 'diatribis' haec utique reddi iam demonstravimus, quae in quoque consessu dicta vel dicenda sunt. Itaque diatribae litteris mandatae nihil aliud sunt nisi imagines diatribarum apud audientes habitarum in coetu.

Illorum autem trium generum diatribarum philosopharum recentes viri docti illud popularium dissertationum ut *διατριβὴν κατ' ἐξοχήν*, ut *τ ὴ ν διατριβήν* contemplati sunt. Sed hoc *διατριβῆς κατ' ἐξοχήν* genus neque apud veteres umquam exstitit, neque usque ad nostram fere aetatem notum fuit. E. Rohde (D. Griech. Roman, p. 322 n. 1) a. 1876 „*διατριβῆς*" nescius ait: Reden über popularphilosophische Gegenstände heißen *διαλέξεις* und werden als solche den *μελέται* über fingierte Themen der beratenden oder gerichtlichen Beredsamkeit entgegengesetzt. Ne Wilamowitz quidem (Antigonos v. Kar., Exc. 3) „diatribam" novit a. 1881. Atque etiam E. Weber (stud. Lips. 1887, p. 202) huius generis ignarus loquitur de homiliis et exhortationibus ad plebem.

Eodem demum anno (1887) Usener (Epic. p. LXIX) primus [1] statuit Bionis Borysthenitae sermonibus *διατριβαί* nomen fuisse nisus Diogenis Laertii illo loco (II 77): . . . *ὥς φασιν οἱ περὶ τὸν Βίωνα ἐν ταῖς Διατριβαῖς*; cui alter eiusdem Diogenis locus obstat (IV 47): *Πλεῖστά τε καταλέλοιπεν ὑπομνήματα, ἀλλὰ καὶ ἀποφθέγματα*

---

[1]) cf. Hense, Telet. rel.[2] p. LXXIX s.

χρειώδη πραγματείαν περιέχοντα. Ac de his quidem apophthegmatibus diserte egit Hense (Teletis rel.² XCVII ss.) et explicavit, quomodo ex diatribarum perpetuo contextu a gnomologo quodam in apophthegmatum vel chriarum formam redacta essent. Hypomnemata vero iam p. 7 demonstravimus eadem esse atque diatribas.[1]) Cum ergo, quod genuinum Bionis diatribarum litteris mandatarum nomen fuerit, omnino non constet, nemo negabit eas minime idoneas esse, quae nomen — de nomine solum, non de re nunc disseritur — toti litterarum generi pangant.

Quibus alioquin scriptis a veteribus διατριβαί inscriptum est? Non Teletis, non Dionis,[2]) non Maximi Tyrii, non Musonii. Si ullum, διαλέξεων [3]) nomen eis tribuitur. Unius Epicteti nobis διατριβαί servatae sunt. Hae num idoneae sint, unde litterarum genus διατριβῆς κατ' ἐξοχήν nomen capiat, altera demum parte perspiciemus (p. 47), sed iam nunc nobis admodum dubium est recordantibus, quid de incerto Epicteti in illo genere loco in prooemio (p. 2) dictum sit. Praeterea vero e diatribis duorum tam differentium hominum, Bionis hedonici, hominum deumque contemptoris, Epicteti gravissimi philanthropi, qui se a deo ad homines iuvandos missum putat, illius circumvagantis, in foro quemlibet ludentis, huius intra parietes certorum discipulorum cotidiana consuetudine utentis, illius irridentis Socratem et Stoicos, huius summa pietate colentis, ut una cynicostoica diatriba construeretur, qui fieri poterat?

Attamen multi huic rei operam navaverunt; credo, quod ut erat διατριβῆς significatio nova et incerta, quaelibet ad eam referri, quaevis ea demonstrari poterant. Iam paucis annis post quam Usener hoc genus quasi invenerat, a. 1895 Hirzel (l. c. I 368 n. 1) multos Bionis diatribis male abusos esse conquestus est. Quare fieri poterat, ut Arnim (l. c. p. 30) ex eo, quod Aristippi ut Bionis diatribae feruntur, Aristippum quoque oratorem peregrinantem et ἐπιδεικτικῶς apud multitudinem loquentem fuisse concluderet. Quid? Nam etiam Epictetus talis fuit, qui plus hominum aetate Nicopoli moratus est in discipulis docendis? Num etiam Sphaerus, cuius Diogenes Laertius (VII 178) περὶ Ἡρακλείτου πέντε διατριβῶν citat? Num Archytas, cuius diatribarum[4]) fragmentum Diels (D. Fragm. d. Vorsokr. I² p. 263) ex Stobaeo attulit?

---

[1]) Recte Hense² p. XCVII illa, qnae in priore editione (p. LXXXII) falso de hypomnematibus explicaverat, delevit.

[2]) Una tamen Dionis oratio διατριβή inscribitur: or. 27 διατριβὴ περὶ τῶν ἐν συμποσίῳ; sed eam ipsam orationem Arnim (l. c. p. 274) titulum non iure ferre dicit.

[3]) cf. Arnim l. c. p. 180.

[4]) Quo facilius intellegatur, quam Archytae diatribae procul absint a popularibus Bionum dissertationibus, Dielsii huius fragmenti versionem huc transfero: Und die Arithmetik hat, wie mir scheint, in bezug auf Wissenschaft vor den anderen Künsten einen recht beträchtlichen Vorrang; besonders aber auch vor der Geometrie, da sie deutlicher als diese was sie will behandeln kann. (Denn die Geometrie beweist, wo die anderen Künste im Stiche lassen,)

Popularis philosophiae moralis

Themata popularium dialexeon	Paradoxa Stoicorum
I. **de deo et providentia** (Seneca) de deo in homine posito (Sen. ep. 41) de divinatione (Dio X 17—32)	—
II. **de bono et malo** de vita beata (Seneca, Dio XXIII s.)	*ὅτι μόνον τὸ καλὸν ἀγαθόν* (Cic. parad. I) *μόνος ὁ σοφὸς εὐδαίμων* (Dio XXIII. XXV)
de libertate (Dio XIV, *περὶ δουλείας καὶ ἐλευθερίας*)	*μόνος ὁ σοφὸς ἐλεύθερος* (Cic. parad. V) cf. Hor. sat. II 7; Sen. ep. 47, 8. 17; 80, 4 s.
III. **de bonis et malis** *περὶ ἡδονῆς* (Teles V) *περὶ πόνου* (Muson. VII, Cic. Tusc. II, III, Dio VII 81—97, XVI) **Cic. Tusc. III 81:** de paupertate (Tel. II, IV AB, cf. Hor. s. II 2)	
de vita inhonorata et ingloria (Dio LXVI)	nec iniuriam nec contumeliam accipere sapientem (Seneca de const. sapientis)
de exsilio, interitu patriae (Tel. III, Mus. IX)	
de servitute de debilitate, caecitate (Cis. Tusc. III) de omni casu, in quo nomen poni solet calamitatis (*περιστάσεις*) (Tel. VII) de senectute (Cic.) de morte (Cic. Tusc. I, Lucr. III 830 ss)	*μόνος ὁ σοφὸς βασιλεύς* (Dio XIV 18 s.), *εὐγενής* (Sen. ep. 44)
IV. **de cupiditatibus, de affectibus** *περὶ πλεονεξίας, φιλοπλουτίας, αἰσχροκερδείας* (Dio XVII, Hor. s. I 1, cf. Gerhard, Phoinix v. Kolophon) *περὶ φιλοδοξίας* (Dio LXVI)	
περὶ ἀταραξίας, ἀπαθείας, εὐθυμίας de constantia sapientis, de tranqu. animi (Seneca, Cic. Tusc. IV, Tel. VII)	Sen. de constantia sapientis
de ira (Seneca) de invidia (Dio LXXVII s., Hor. s. I 1) de clementia (Seneca)	
περὶ πένθους (Crantor, Sen. ep. 63) consolationes (Cic. Sen.) *προτρεπτικοί*	*οὐδεὶς ἀγαθὸς πενθεῖ* Epict. II 13, 17
V. **de virtutibus et vitiis** (Dio LXIX *περὶ ἀρετῆς* (Teles II *περὶ αὐταρκείας*)	*αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς εὐδαιμονίαν* (Cic. Tusc. V, parad. II) *ἴσα τὰ ἁμαρτήματα καὶ κατορθώματα.* (Hor. s. I 3, Cic. par. III)
VI. **de officiis, de societate humana.** de beneficiis (Sen.) de humanitate (Sen. ep. 47)	
de amicitia (Sen. ep. 9, Hor. s. II 6, 75) *περὶ πίστεως* (Dio LXXIII) *περὶ ἀπιστίας* (Dio LXXIV) *περὶ εἰρήνης καὶ πολέμου* (Dio XXII) *περὶ ἀναχωρήσεως* (Dio XX) *περὶ τοῦ σχήματος, τοῦ κάλλους* (Dio LXXII, XXI) *περὶ κουρᾶς* (Mus. XXI, cf. Zeller III 1^4 p. 284 n. 1) *περὶ τροφῆς, σκέπης, σκευῶν* (Mus. XVIII a—XX)	*ὁ σοφὸς μόνος, φίλος πιστός* Ep. II 22, 3 et 25

materiarum tabula comparativa.

Theseis	Loci Epictetei
τίς ὁ θεὸς κατὰ Πλάτωνα (Maxim. Tyr. XVII)	I 12, 1—7.
an providentia mundus regatur (Quintil. III 5, 6 et 12)	I 1, 10—13, I 6, I 16.
τί τὸ δαιμόνιον Σωκράτους (Maxim. XIV)	II 8, 11—14.
εἰ δεῖ εὔχεσθαι (Max. XI)	II 7 πῶς μαντευτέον. § 12 ss. de orando.
εἰ ἔστιν ἀγαθὸν ἀγαθοῦ μεῖζον (Maxim. XXXIX, XL)	I 29, II 8 τίς οὐσία τοῦ ἀγαθοῦ
quae sit natura boni summumque quid eius (Hor. s. II 6,76)	IV 1; saepius
περὶ ἡδονῆς (Max. I—III)	III 24, 37.
πῶς ἄν τις ἄλυπος εἴη (Max. XXXIV)	III 22, 53—61, 86—89.
divitiis homines an sint virtute beati (Hor. s. II 6, 74)	de paupert. et divitiis III 17, 2 ss. III 26.
expetendane sit gloria, laus an divitiae magis expetendae sint (Cic. de orat. III 116)	III 22, 100—106, IV 6.
	II 6, 22. II 16, 24—38. III 24, 1—30, 66. IV 4, 34—36. I 25, 18—20. III 13. IV 1, 6—50.
	περὶ νόσου III 5, 10.
ὅτι ἔστι καὶ ἐκ τῶν περιστάσεων ὠφελεῖσθαι (Max. V)	ὅτι ἀπὸ πάντων τῶν ἐκτὸς ἔστιν ὠφελεῖσθαι III 20. I 24, I 25, I 30.
τί ἄριστον γήρως ἐφόδιον (Mus. XVII)	—
	II 1, 14—20. III 24, 89—102; saepius.
πότερα χαλεπώτερα νοσήματα τὰ τοῦ σώματος ἢ τῆς ψυχῆς (Max. XIII)	περὶ τοῦ ἐκκλίνειν καὶ ὀρέγεσθαι saepissime, velut III 12.
quot sint genere rerum expetendarum, num fugienda paupertas (Cic. de or. III 115, 116)	
laus an divitiae magis expetendae sint, expetendane sit gloria, honores (l. c. 116)	I 19, 26—29. I 21 πρὸς τοὺς θαυμάζεσθαι θέλοντας
	περὶ ἀταραξίας II 2, II 6. III 18.
	de constantia II 15. III 25.
	I 18, I 28; cf. IV 5.
	III 17.
	IV 5 (10: ἥμερόν ἐστι ζῷον)
Cic. de orat. III 118: in animorum aliqua permotione aut gignenda aut sedanda tollendave tractantur (cohortationes, obiurgationes, consolationes, miserationes)	II 13, 17. III 24. magnae partes diatribarum protrepticae, velut IV 1, 132—177.
virtus suamne propter dignitatem an propter fructum aliquem expetatur (Cic. de orat. III 112; cf. Hor. s. II 6, 74)	I 18, I 28. II 26. ἴσα τὰ ἁμαρτήματα I 7, 31—33.
εἰ τέχνη ἡ ἀρετή (Max. XXXIII)	
Dio XXII 3: πᾶν δὲ τὸ τοιοῦτον γένος παρὰ τοῖς φιλοσόφοις καλεῖται περὶ τοῦ προσήκοντος, οἷον εἰ γαμητέον, εἰ πολεμητέον κτλ.	I 23. II 5, II 10. III 24, 44—53.
Cic. de orat. III 118: aut in officii disceptatione versantur, quo in genere, quid rectum faciendumque sit quaeritur etc.	I 11 περὶ φιλοστοργίας III 24, 58—65.
aequumne sit ulcisci iniurias etiam propinquorum (Cic. de or. III 116)	περὶ συμπεριφορᾶς III 16. IV 12. IV 13. πῶς τὸν ἀδελφὸν πείσῃ μηκέτι χαλεπῶς αὐτῷ ἔχειν I 15.
εἰ πολεμητέον (Dio XXII)	
εἰ προηγούμενος ὁ τοῦ κυνικοῦ βίος (Max. XXXVI)	
sitne sapienti capessenda res publica (Cic. de or. III 112)	III 22, 9—12. IV 8.
	περὶ καλλωπισμοῦ (περὶ κουρᾶς) III 1.
	περὶ καθαριότητος IV 11.

Haec omnia cum intneor, non possum non iudicare διατριβῆς nomen non idoneum esse ad notandum illud Bioneum genus, neque ad formam, ad quam διάλεξις plerumque commode adhibeatur, neque ad rem, de qua διατριβή nihil prorsus dicat. Sunt enim diatribae, ut p. 3 vidimus, rhetoricae, musicae, philosophae, sophisticae; sunt etiam mathematicae — Archytae —, physicae fortasse — Sphaeri περὶ Ἡρακλείτου, — logicae nonnullae Epicteti; contra illius Bionei generis, si quidem unum genus statuendum est, natura ad popularem philosophiam moralem spectat.

Hanc ethicam popularis philosophiae materiam iam intueamur. Quod quo facilius fieri posset, diversorum generum exempla in hanc, quam addidi, tabulam comparativam congessi. In quibus comparandis angustis finibus me continui neque omnino Plutarchi neque posteriorum rationem habui; nam multo etiam amplius augeri haec tabula poterat eis imprimis, quae Stobaeus praebet.

Sunt igitur popularis philosophiae moralis primum ipsae populares dissertationes, quarum instar est Teles, quarumque themata iam quarto saeculo percrebrescunt;[1]) dein paradoxa praecipue Stoicorum, quae apud Christium[2]) et apud Hirzelium (l. c. I p. 526 n. 1) aperte in διατριβῆς, quam dicunt, genere numerantur; tum rhetorum theseis vel „quaestiones“, de quibus E. Rohde (l. c. p. 322 n. 1) ait: Die . . . θέσεις waren ja zu einem großen Teil derartige διαλέξεις in nuce. Quantum haec tria genera popularium dissertationum, paradoxorum, quaestionum inter se cohaererent, Reichel quoque commemoravit in „quaestionibus progymnasmaticis“.[3])

Hoc loco liceat obiter fructum carpere: Maximi Tyrii διαλέξεις clarissima specimina sunt pleraque θέσεων, nonnulla ὑποθέσεων vel „causarum“: IX εἰ καλῶς ἐποίησε Σωκράτης μὴ ἀπολογησάμενος, XXIII εἰ καλῶς Πλάτων Ὅμηρον τῆς πολιτείας παρῃτήσατο.[4]) Quae si discipulorum essent, progymnasmata essent; atqui magistri, sophistae sunt: διαλέξεις appellantur. Itaque Maximi naturam nisi progymnasmatum studio nisus satis cognoscere non potes.

Illa igitur, quae in tabulam congessi, tria genera inter se miscebantur atque res et dictiones in vicem mutuabantur. Quare ego in tabula locos Epicteti addidi, ut demonstraretur eorum simillimos et in dialexeon et in paradoxorum et in quaestionum numero suppeditare.

Neque vero harum trium generum mixtura rerum et dictionum

---

und wo die Geometrie wiederum versagt, bringt die Arithmetik sowohl Beweise zustande wie auch die Darlegung der Formen [Principien ?], wenn es überhaupt irgendeine wissenschaftliche Behandlung der Formen gibt . . .

[1]) Hirzel l. c. I p. 350.

[2]) Christ-Schmid II[5] p. 41: Die frühesten lateinischen Diatriben, die wir haben, sind Ciceros paradoxa Stoicorum.

[3]) diss. Leipzig 1909, p. 106 s.

[4]) de thesi et hypothesi cf. Cicero de orat. III 111 ss.

Cynicis Stoicisque solis continetur sed omnium philosophorum disciplinarum frusta assumit. Nam etiamsi initio soli Cynici populariter disserebant tamen postea etiam ceterae disciplinae vulgi aures sibi parare studebant. Itaque Cynici Stoici, Cyrenaici Epicurei, quin Academici Peripatetici, thesauri cuiusdam rerum et dictionum popularium participes erant. De qua re, quantum ad Cynicos, Stoicos, Cyrenaicos attinet, nullo verbo opus est.

Apud Epicureos autem Bionea vestigia demonstrat Usener (Epicurea, v. indicem s. v. Bionis). Ante omnia Lucretius popularem dialexim praebet (de rerum natura III 830 ss.), quam quidem Heinze[1]) diatribam appellat. Ex qua dialexi, cuius popularia vel Bionea specimina Heinze suo quodque loco notavit, huc nonnulla transferamus.

Initium fit a verbis (830): nil igitur mors est ad nos, *ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς.*[2]) Ac maxime quidem conspicuae dialogi sunt formae: Ad legentem vel potius ad audientem diriguntur 870 ss.:

proinde ubi si videas qs.

Altercationes hominum afferuntur 894 ss. (898 aiunt); multorum autem loco ab uno postea quaeritur (909):

illud ab hoc igitur quaerendumst . . .

Natura colloquens indicitur (931 ss.):

denique si vocem rerum natura repente
mittat et hoc alicui nostrum sic increpet ipsa:
'quid tibi tanto operest, mortalis qs' . . .

Natura unum alloquitur; sequitur (950):

quid respondemus qs.

Rursus unus increpatur (954 ss.):

aufer abhinc lacrimas, balatro,[3]) . . .

Vix natura finem fecit, cum philosophus audientem appellat (972): Respice . . . Postea (1024) verbis:

hoc etiam tibi tute interdum dicere possis:

monologus quidam audientis inducitur, neque vero eo setius philosophus ipse re vera audientem increpat (1026): improbe[3]) . . . et obiurgat (1045 ss.):

tu vero dubitabis et indignabere obire? qs.

Hae perpetuae micantis sermonis commutationes quam bene conveniant populari dialexi, vel ex Dionis or. XIV apparet (ed. Arnim II p. 227 ss.): *οἱ ἄνθρωποι ἐπιθυμοῦσι* . . . *εἰ οὖν ἔροιτό τις αὐτοὺς* . . . *φαῖεν ἂν* (l. 21 s.) . . . *τὸν δὲ τοῦτο ἀποκρινάμενον* (l. 23) . . . *μὴ οὖν οὐ φῇς* . . . (228 l. 22) . . . *οὔκουν* . . . *φήσουσιν* (l. 30/32) *ἀλλ' ἴσως ἐροῦσιν* (229 l. 1) . . . *ἀλλὰ* . . . (l. 13, 17, 25) . . . *ἐρεῖς*

---

[1]) T. Lucretius Carus de rerum natura Buch III; p. 170, cf. p. 45 s.

[2]) Epictetus I 9, 13: *οὐκ ἀδιάφορα ταῦτα καὶ οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς καὶ ὁ θάνατος οὐ κακός;*

[3]) cf. Epict. III 22, 83 *σαννίων*, III 21, 14 *ἀσεβέστατε ἄνθρωπε*, cetera, quae p. 68 enumeravi.

(l. 29); perfectus huc dialogus adiungitur, quoad (231 l. 27) rursus *οἱ πολλοί* impugnantur.

Tum hic quoque popularis dialexeos color a Lucretio servatur, ut similitudines, sententiae illius more adhibeantur:

938: cur non ut plenus vitae conviva recedis qs.

971: vitaque mancipio nulli datur, omnibus usu[1]) —

et multae exstent figurae. Praeclaro exemplo est illa naturae obiurgatio, quae aeque ac Bionis a Telete (p. 6 s.) repetita paupertatis oratio magnam in partem ex quaestionibus rhetoricis componatur.

Epicurea dialexis quaedam popularis etiam in Menandri Epitrepontibus suppetit, ubi Onesimus cum Smicrine de deorum providentia disputat (544—559 Körte).[2])

Etiam Horatii saturae documento sunt, quantopere Bionis similia cum Epicureis misceri possint.[3])

Sed etiam ad Peripateticos et ad Academicos eaedem rationes pervenerunt. Aristo Peripateticus[4]) *Βίωνος ζηλωτής* audit Straboni X 5, 6, cuius characterismi non modo Theophrasteis notationibus similes erant sed etiam Bioneis.[5])

Academicorum scholarum speculum nobis exponunt Ciceronis Tusculanae disputationes, quae abundant popularibus vel Bioneis coloribus. Quod interest aliquid inter has Ciceronis et illas populares diatribas,[6]) ea sane causa est, quod Cicero ut Philo Academicus, quem aemulatus est, non apud ineruditos sed cum intellegentibus disputavit et librum, quo has quinque scholas complexus est, arte limavit, cum illae populares scholae a discipulis exceptae exigua plerumque arte adhibita in lucem provenerint. Itaque Ciceronis Tusculanae scholae a Stoicorum de exilio, de interitu patriae qs. (Tusc. III 81) non genere differunt sed urbanitate quadam et ratione conscribendi.

Si quando Peripatetici aut Academici apud vulgus disputaverunt, — atque quis hoc omnino infitietur? — fieri non potuit, ut aliter dicerent atque Cynici et Cyrenaici, Stoici et Epicurei apud plebem loquentes.

Ita paulatim communis rerum dictionumque popularium philosopharum thesaurus efficiebatur. Ac si quis fontes posteriorum popularium philosopharum compositionum Dionis, Maximi, satirarum, epistularum, quaerit, ei cum ad varias philosophiae disciplinas tum

---

[1]) cf. etiam quae Heinze l. c. de his versibus disseruit.

[2]) cf. imprimis v. 552 s.:

„*οὐκ ἄρα φροντίζουσιν ἡμῶν οἱ θεοί*“;
φήσεις . . . . . .

Ceterum ab Onesimo similiter deus intra hominis animum ponitur atque a Lucretio (III 978—1023) inferorum formidines in ipsius hominis vivi animum transferuntur.

[3]) cf. Heinze, de Horatio Bionis imitatore, diss. Bonn 1889.

[4]) cf. Mayer, Aristonstudien, Philol. 1910 suppl. XI p. 562.

[5]) cf. Hense, Tel. p. LXIX.

[6]) cf. Hirzel l. c. I p. 526 n. 1.

ad tria, quae attuli, genera redeundum est. Velut Maximi Tyrii disputationes aliae cynicae, aliae stoicae, aliae Epicureae — velut diss. III, qua voluptas defenditur, — aliae Platonicae[1]) inveniuntur atque cum ad veteres dialexeis et paradoxa tum ad rhetorum quaestiones redeunt.[2])

Quod igitur omnes populares philosophas dissertationes, et illas veteres Diogenis, Bionis, Teletis, quas fortasse cynicas dialexeis licet appelles, — et recentiores Dionis, Maximi uno genere complecti volumus, quod nomen huic generi iniungamus? diatribamne? Certe omnes, quas commemoravimus, disputationes sunt diatribae scholaeve. At diatribarum nomine neque formam neque rem significari demonstravisse mihi videor. Itaque toti generi nomen convenit.

popularis philosopha dialexis.

Hoc nomine demum genus simplex et forma et materia circumscribitur, cum *διατριβῆς* nomen certis finibus prorsus non coerceatur. Nunc demum fieri poterit, ut Dionis dialogi,[3]) qui popularem philosopham dialexim vix attingunt,[4]) et quos cum Dionis dialexibus, quamquam sine controversia utraeque sunt *διατριβαί* (v. Arnim l. c. p. 298), tamen uno litterarum genere copulare ineptum est,[5]) ab illis clare secernantur. Ceterum hoc *διαλέξεως* genus dialogi partes nequaquam excludit; recte mihi Schenkl (Zur Gesch. d. epiktetischen Nachl. l. c. p. 200) explicare videtur: Dieses Wort kann ebensowohl längere zusammenhängende Erörterungen bedeuten ... als Unterredungen freundschaftlichen oder eristischen Charakters. Itaque scrupuli haud obstant, quominus etiam tales dissertationes huic generi inseramus, qualem p. 15 s. Dionis or. XIV cognovimus, dummodo popularis philosophae dialexeos specimina ferant.

Sed ab alia parte dialexi nostrae finis modusque imponendus est: sunt enim *διαλέξεις* disputationes vel dissertationes, sunt etiam *διαλέξεις* declamationes. Quarum discrimen intellegitur ex Ciceronis Tusculanis disputationibus. Sunt enim singulae scholae vel disputationes (*διατριβαί* vel *διαλέξεις*), quas Cicero apud adulescentes in Tusculano praedio docendi causa habuit; contra totam compositionem ipse appellat senilem declamationem (I 7, II 26), i. e. epidicticam orationem; magis enim quam cetera Ciceronis scripta ad philosophiam pertinentia rhetoricam artem[6]) sapiunt. Itaque

---

[1]) cf. Hobein, de Maximo Tyrio quaest. sel., diss. Jena 1895. Heinze, Xenokrates p. 99—110.

[2]) cf. quae p. 14 exposui.

[3]) cf. Arnim l. c. p. 284.

[4]) quod p. 26 demonstrabimus.

[5]) non laudo hoc Arnimii (p. 284): Erst durch die Zerstückelung der fortlaufenden, höchstens nach Zeit und Ort gegliederten Diatribenmanuskripte in scheinbar selbständige *λόγοι*, wie sie der Sammler für seinen Zweck vornehmen mußte, entstanden zwei formell verschiedene Gattungen: *διαλέξεις* und *διάλογοι*. Variam utriusque generis originem p. 21 ss. demonstrabo.

[6]) cf. Hirzel l. c. I p. 525.

pro *διαλέγεσθαι*, quatenus ad magistri institutiones pertinet, Cicero verbis disputare et disserere utitur, nusquam ego verbi declamare eundem usum inveni; *διαλέγεσθαι*-declamare est sophistae, rhetoris, *διαλέγεσθαι*-disserere-disputare philosophi, magistri.[1]) Ad hoc mihi subvenit Hirzel (l. c. I p. 3 n. 1): *Διαλέγεσθαι* muß mit dem lateinischen disserere und disputare verglichen werden . . .[2])

Sed quorsum spectant haec tam longa et tam alte repetita? Cum per se aliquid referre videbantur, tum via erat praemunienda, obstacula erant tollenda, quo tutius nunciam progrediamur ad describendas diatribas Epicteti.

---

[1]) Quod talia exemplis optime perspiciuntur, componas quaeso Dionis sophisticas declamationes (velut XI, Troianam) cum eiusdem moralibus disputationibus; cf. Arnim p. 179 ss. et p. 267 ss.

[2]) cf. etiam Wyttenbach, animadvers. in Plutarchi l. de recta audiendi ratione p. 41 D, quem locum Trieber, Hermes XXVII p. 226, citavit.

II.

. . . ἀλλ᾽ ἐκεῖνο ἴστωσαν οἱ ἐντυγχάνοντες ὅτι, αὐτὸς ὁπότε ἔλεγεν αὐτούς, ἀνάγκη ἦν τοῦτο πάσχειν τὸν ἀκροώμενον αὐτῶν ὅπερ ἐκεῖνος αὐτὸν παθεῖν ἠβούλετο.
Arrianus epist. ad Gell. 7

Epicteti diatribarum primum rationes dicendi et res quatenus referantur ad popularem philosopham dialexim, ostendetur, quo clarius ipsarum proprietates eluceant. Tum constituere conabimur, quem locum eae in Epicteti schola tenuerint. Quatenus eius disciplina pendeat a veteribus Stoicis, cum a Bonhoeffero libris citatis accuratissime expositum sit, mihi praetermittendum putavi quaerere.

Iam propositum aggrediamur.

Cum igitur in formam primum intuemur, huius specimina multi viri docti apud diversos philosophos philosophorumque sectatores persecuti sunt aut saltem tetigerunt:

Hense, Teletis reliquiae², 1909, prolegomena.
Heinze, de Horatio Bionis imitatore, diss. Bonn 1889.
H. Weber, de Senecae philosophi dicendi genere Bioneo, diss. Marb. 1895.
Wendland, quaest. Musonianae, ubi cum Musonio comparatur Clemens Alexandrinus; diss. Berl. 1886.
E. Weber, de Dione Chrysostomo cynicorum sectatore, stud. Lips. 1887.
Arnim, Dio von Prusa, 1898.
Hobein, de Maximo Tyrio quaest. philol. sel., diss. Jena 1895.
Bultmann, Der Stil der Paulinischen Predigt und die kynisch-stoische Diatribe, diss. Marb. 1910.
Hense, Bion bei Philon, Rhein. Mus. 1892 p. 219 ss.
Wendland, Philo und die kynisch-stoische Diatribe (Wendland und Kern, Beitr. z. Gesch. d. griech. Philos. u. Relig.) 1895.
Helm, Lukian und Menipp 1906.
Colardeau, Étude sur Épictète, Paris 1903.[1])

Ac primum quidem nobis occurrunt sermonis vel dialogi partes; introducuntur enim modo interlocutor fictus, modo defensor communis

---

[1]) Multa ad formam popularem vel Bioneam pertinentia etiam reperiuntur in his libris: Geffcken, Kynika und Verwandtes; Gerhard, Phoinix von Kolophon, 1909.

opinionis, saepe philosophi, heroes, di, nonnumquam abstracta loquuntur, passim auditores, personas inductas, se ipsum appellat.[1])

Permulta dialogi exempla diligentissime congesta sunt a H. Webero et a Bultmannio l. c., quorum alter Epictetearum diatribarum II 16, III 26, IV 7 praecipue adhibet, alter ad „diatribam“ describendam Epicteti exemplis adeo utitur, ut Epictetus instar totius fere „diatribae“ esse videatur. Itaque supervacaneum putavi hic quoque singula interlocutoris vel communis opinionis exempla aut Epicteti aut superiorum afferre.

E philosophis autem, heroibus, dis inducuntur aut loquentes aut agentes:

Socrates saepe; quin cum irreali Socrate colloquitur Epictetus IV 4,21 s.;
Diogenes I 24, 6—10;
Chrysippus I 17, 21—28 (orationem habet);
Epicurus I 20,17 ss.;
Epicurei vel Academici II 20;
Achilles I 22, 5—8; IV 10, 31—36;[2])
Agamemnon I 22, 5—8;
Iuppiter I 1,10 ss.;
deus II 8,23.

Porro abstracta vel res aut loquuntur aut agunt:
philosophia I 15,4 s.
natura mascula (*μακρόθεν κέκραγεν*) I 16,11;
drachma II 3,2;
φαντασία II 18,24 s.;
τὸ ἐξαίρετον III 1,23;[3])
λόγος III 13,11.

Saepissime ad auditores vel ad personas inductas verba dirigit, cum appellat: *ὦ βέλτιστε* I 1,16, *ἄνθρωπε* I 4,9, *ταλαίπωρε* I 4,11, *ἀνδράποδον* I 4,14 saepissime, *τάλας* II 8,12, *δύστηνε* II 13,23, *μωρέ* II 16,13, *φιλόσοφε* II 20,22, *νεανίσκε* III 1,7, *ἀσεβέστατε ἄνθρωπε* III 21,14, *σαννίων* III 22,83, *δοῦλε* IV 1,146.

Ipse se alloquitur, ponit, quaerit, respondet: I 1,22, II 18,17, I 10,8; cf. IV 4,26 *λάλει σεαυτῷ*.

Auditor aut alia persona ipsa secum colloquens inducitur:
II 16,34 s. (discipulus quidam);
II 17,20 (Medea);
III 13,4 (*Ζεὺς ἐν τῇ ἐκπυρώσει*);
IV 3,9 s. (discipulus).

---

[1]) cf. Hirzel l. c. II p. 248.

[2]) hic locus profitetur, quid Epictetus moralesque philosophi heroibus Homericis proponendis intendant: *τί δοκεῖτε; μὴ ἐπίτηδες ταῦτα συνθεῖναι Ὅμηρον, ἵν' ἴδωμεν, ὅτι οἱ εὐγενέστατοι, ⟨οἱ⟩ ἰσχυρότατοι, οἱ πλουσιώτατοι, ⟨οἱ⟩ εὐμορφότατοι, ὅταν οἷα δεῖ δόγματα μὴ ἔχωσιν, οὐδὲν κωλύονται ἀθλιώτατοι εἶναι καὶ δυστυχέστατοι;*

[3]) ad hunc locum (. . . *ἐρεῖ σοι φωνήν ποθεν λαβόν*) cf. Norden, Antike Kunstprosa I p. 129 n. 1; Hirzel l. c. II p. 128 n. 1.

Sed melius quam in singulis articulis in toto corpore haec spectantur. Primam igitur statim diatribam *περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν καὶ οὐκ ἐφ' ἡμῖν* intueamur.

Epictetus discipulos alloquitur	1
ipse quaerit, respondet	2—9
Iuppiter cum Epicteto colloquens inducitur	10—13
Tum Epictetus homines navigaturos facit prospectantes, quis spiret ventus; quorum unum alloquitur: *ὦ βέλτιστε*	16, 17
Iam alius quidam interloquitur	18
refellitur Laterani exemplo, qui ipse quoque cum Epaphrodito colloquens inducitur	19, 20
Alius quaerit	21
Ad hoc ipse disputat, cum primum ipse ponit et respondet	22
tum magistratum vel tyrannum aliquem inducit, cui respondet	23, 24
Sequitur Thraseae et Rufi sermo	26, 27
Agrippinus denique cum duobus mala nuntiantibus colloquitur	28—30

Solae paragraphi 7, 25, 31, 32 dialogum non ostentant; neque inique iudicat Hirzel (l. c. II p. 247): Man glaubt, wenn man die Aufzeichnungen seiner Reden liest, daß er beständig im dialogischen Fieber liegt.

Est ergo Epictetus nobilissimum popularium dialexeon exemplar? Cave ne quid praecipites: supra (p. 10) statuimus tria esse philosopharum diatribarum genera: „*τὰς σοφὰς διατριβάς*“, populares dissertationes, interque eas tertium aliquod, cum magister certum discipulorum numerum et sectae doctrinam doceat et populariter rebus moralibus institueret.

Atqui hoc est Epicteti genus. Re vera multum interesse reperiemus inter Epicteti diatribas et populares illas Teletum dissertationes. In illis eristica sermonis via praecipue premitur, semper fere adversarius impugnatur et refellitur. Epictetus vero quamquam ipse quoque illa eristica ratione utitur, tamen Socratem saepe sequitur. Quod ut clarius videamus, Socratis dialectica ratio cum popularium philosophorum eristica ratione comparanda est; ad hoc gravissimo testi nos commendare expedit: Ciceroni. Is Socratis et posteriorum philosophorum rationem docendi comparat (de finibus bonorum et malorum l. II 1 s.): . . . deprecor, ne me tamquam philosophum putetis scholam vobis aliquam explicaturum, quod ne in ipsis quidem philosophis magno opere umquam probavi. quando enim Socrates, qui parens philosophiae iure dici potest, quicquam tale fecit? eorum erat iste mos, qui tum s o p h i s t a e nominabantur, quorum e numero primus est ausus Leontinus Gorgias in conventu poscere quaestionem, id est iubere dicere, qua de re quis vellet audire: audax negotium, dicerem impudens, nisi hoc institutum postea translatum ad p h i l o s o p h o s n o s t r o s esset; sed et illum quem nominavi, et ceteros sophistas, ut e Platone intellegi potest, lusos videmus a Socrate. is enim p e r c o n t a n d o atque i n t e r r o g a n d o

elicere solebat eorum opiniones, quibuscum disserebat, ut ad ea, quae ii respondissent, si quid videretur, diceret.

Cicero igitur sophistarum et 'nostrorum' philosophorum 'scholas' Socratis vel Platonis dialogo opponit. Praeterea hoc animadvertendum est Ciceronem scholas philosophorum suae aetatis referre ad sophistarum orationes.[1])

Sed Cicero pergit: qui mos cum a posterioribus non esset retentus, Arcesilas eum revocavit instituitque ut ii, quid se audire vellent, non de se quaererent sed ipsi dicerent, quid sentirent; quod cum dixissent, ille contra; sed eum qui audiebant, quoad poterant, defendebant sententiam suam.

Non recte Cicero Arcesilam Socratis morem revocasse dicit; atque eundem errorem Cicero admittit Tusc. disp. I 7 s.: ... ut iam etiam scholas Graecorum more habere auderemus... itaque dierum quinque scholas, ut Graeci appellant, in totidem libros contuli. fiebat autem ita, ut cum is, qui audire vellet, dixisset, quid sibi videretur, tum ego contra dicerem. haec est enim, ut scis, vetus et Socratica ratio contra alterius opinionem disserendi ...

Socrates interdum licet hoc modo „contra alterius opinionem disseruerit", vetus illa et Socratis propria ratio alio spectat; quam rectius Epictetus perspexit (II 12,5 s.): *Πῶς οὖν ἐποίει Σωκράτης; αὐτὸν ἠνάγκαζε τὸν προσδιαλεγόμενον αὐτῷ μαρτυρεῖν, ἄλλου δ' οὐδενὸς ἐδεῖτο μάρτυρος ... οὕτω γὰρ ἐναργῆ ἐτίθει τὰ ἀπὸ τῶν ἐννοιῶν, ὥστε πάνθ' ὀντιναοῦν συναισθανόμενον τὴς μάχης ἀναχωρεῖν ἀπ' αὐτῆς ...* ea interrogans (§ 11) *ἐξ ὧν αὐτὸς ὁ ἰδιώτης ἐπακολουθῶν ταῖς αὐτοῦ φαντασίαις παραχωρῆσαι δύναιτ' ἄν τι ἢ ἀθετῆσαι ...*

Ad hanc Socratis propriam rationem illustrandam liceat Socraticum et Dionis exemplum afferre:

Plato Alcib. c. IV (107 A B):

Σω. Πότερον οὖν, ὅταν περὶ γραμμάτων Ἀθηναῖοι βουλεύωνται, πῶς ἂν ὀρθῶς γράφοιεν, τότε ἀναστήσει αὐτοῖς συμβουλεύσων;

Ἀλ. Μὰ Δί' οὐκ ἔγωγε.

Σω. Ἀλλ' ὅταν περὶ κρουμάτων ἐν λύρᾳ;

Ἀλ. Οὐδαμῶς.

Σω. Οὐδὲ μὴν οὐδὲ περὶ παλαισμάτων γε εἰώθασι βουλεύεσθαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ.

Ἀλ. Οὐ μέντοι.

Σω. Ὅταν οὖν περὶ τίνος βουλεύωνται; οὐ γάρ που ὅταν γε περὶ οἰκοδομίας.

Ἀλ. Οὐ δῆτα.

Σω. Οἰκοδόμος γὰρ ταῦτά γε σοῦ βέλτιον συμβουλεύσει.

Ἀλ. Ναί.

Σω. Οὐδὲ μὴν ὅταν περὶ μαντικῆς βουλεύωνται;

Ἀλ. Οὔ.

Σω. Μάντις γὰρ αὖ ταῦτα ἄμεινον ἢ σύ.

---

[1]) idem diserte explicat E. Weber l. c. p. 199 ss.

Ἀλ. Ναί. κτλ. ...

Dio, or. LXX:

Δ. Φέρε, εἴ τινος ἀκούοις λέγοντος ὅτι βούλεται γεωργεῖν, μηδὲν δὲ πρὸς τοῦτο πράττοντα ὁρῴης αὐτόν, ... καὶ πότερα φήσεις γεωργὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐργάτην ἢ τῶν ἀργῶν καὶ ῥαθύμων; —

Δῆλον ὅτι τῶν ἀγρῶν. —

Δ. Εἶεν· εἰ δὲ κυνηγέτης εἶναι λέγοι τις ... ἔσθ' ὅπως ὑπολάβοις ἂν τἀληθῆ λέγειν τοῦτον καὶ προσήκειν τι αὐτῷ κυνηγεσίαν; —

Οὐκ ἔγωγε. —

Δ. ... εἰ δέ τις ἐπαγγέλλοιτο ⟨μὲν⟩ ὡς μουσικὴν ἄριστα ἐπιστάμενος ... πότερον τῶν μουσικῶν τοῦτον δεῖ ὑπολαμβάνειν ἢ τούτων τῶν ἀνθρώπων, μεθ' ὧν ἐστι καὶ οἷς ταὐτὰ ἐπιτηδεύει; —

Δῆλον ὅτι τοῦτον ... —

(§ 6) *Δ. Ἐπὶ παντὶ ἄρα τὸν μὲν λόγον, εἰ καθ' αὑτὸν λέγοιτο, μηδενὸς ἔργου προσόντος ἄκυρον ἡγήσῃ καὶ οὐ πιστόν· τὸ δ' ἔργον αὐτὸ πιστόν τε καὶ ἀληθές, ἐὰν καὶ μὴ προάγῃ λόγος; —*

Οὕτως. κτλ.

Haec Socratica ratio dialectica formis cotidiani sermonis utitur, ut interrogando eliciatur, quid sentiant, qui cum philosopho disputent, et ut cogantur aut assentiri aut refragari atque ita ipsi iudicium suum faciant.

Contra ratio Gorgiae, Arcesilae, ratio etiam popularium praedicatorum ex oratione iudiciali exorta est.[1]) Itaque etiam formae modique ex oratione iudiciali, sive recta via, sive per orationem contionalem, epidicticam, per scaenae *ἀγῶνα*[2]) — nam in his quoque omnibus eaedem formae iudicialis orationis vivunt, quippe quae prima exculta sit — in philosophorum disputationes transfluxerunt.

Adversarius iudicialis reddebatur adversarius ille fictus philosophorum, cuius altercationes sicut illic ita hic aut sine ulla copula inducuntur aut vocabulo *ἀλλά* praecipue vel verbo *φάναι.* Hae formae occurrunt, ut exempla afferam, apud Antiphontem (tetr. III 2, 3): *εἶεν· ἐρεῖ δέ „ἀλλ' ὁ νόμος ...“ ἐγὼ δὲ δεύτερον καὶ τρίτον οὐκ ἀποκτεῖναί φημι* — apud Demosthenem[3]), apud Menandrum in Epitrepontibus in Syrisci oratione (v. 100 Körte): *„κοινὸς Ἑρμῆς“* et (129): *ἀλλ' „ἀπόδος, εἰ μή“, φῄς, „ἀρέσκει“.*

Hinc eae formae eo utique translatae sunt, ubicumque adversam aliquam sententiam cum vivacitate refellere propositum est.

Velut in Xenophontis apomnemoneumatibus legimus:

(I 2, 9) *Ἀλλὰ νὴ Δία, ὁ κατήγορος ἔφη ...,* (10) *ἐγὼ δ' οἶμαι...*
(12) *Ἀλλ' ἔφη γε ὁ κατήγορος ...,* (13) *ἐγὼ δ' ...*

---

[1]) contra cf. Hirzel l. c. I p. 371 s. n. 2 et Norden, Antike Kunstprosa I p. 129; alio spectat Schwartz, Charakterk. II p. 25: ... aus dem Lehrbetrieb der kleineren sokratischen Schulen ...

[2]) cf. Hirzel l. c. II p. 127 (n. 5).

[3]) cf. Hirzel l. c. I p. 371 s. n. 2.

(17) Ἴσως οὖν εἴποι τις ἂν πρὸς ταῦτα . . . ἐγὼ δὲ . . .
(19) Ἴσως οὖν εἴποιεν ἂν πολλοὶ . . . ἐγὼ δὲ . . .

At apud Xenophontem tamquam vera oratio iudicalis obversatur. Quid, quod Polybius (XII 17 ss.) eisdem formis refellit Callisthenem: (18, 6) ἀλλ οὔ φησιν, ἀλλά κτλ. (20, 5) νὴ Δί', ἀλλ' ἕτοιμος ἐβούλετ' εἶναι κτλ.

Splendidissimum autem iudicialis contra adversam sententiam disputandi rationis exemplum inveni illum locum, quo Cicero (Brutus 284 ss.) Atticos acerrime impugnat. Subito quidam fingitur (285): 'Atticos', inquit, 'volo imitari'. Cicero ad hoc perpetuis rhetoricis quaestionibus respondet. At ille (287): 'Atticorum similes esse volumus'. optime; suntne igitur hi Attici oratores? 'quis negare poterit? hos imitamur'. quo modo, qui sunt inter se dissimiles et aliorum? 'Thucydidem', inquit, 'imitamur'. optime qs. . . . 'atqui (ἀλλά) hae notae sunt optimae': credo; sed . . . (289) 'Demosthenem igitur (οὖν) imitemur'. o di boni! quid, quaeso qs. . . .

Eodem modo populares philosophorum dissertationes quasi in consessu iudicum habitae proponuntur. Nam Bio[1]) paupertatem facit δικαιολογουμένην· τί μοι μάχῃ; Atque Lucretius (III 950 s.) naturam dicit „iustam litem" . . . „veram exponere causam".

Haec est ratio „contra disserendi", quam Cicero proponit (Tusc. I 8): fiebat autem ita, ut cum is, qui audire vellet dixisset quid sibi videretur, tum ego contra dicerem — et (de fin. II 2): . . . quod cum dixissent, ille contra; sed eum qui audiebant, quoad poterant defendebant sententiam suam. apud ceteros autem philosophos qui quaesivit aliquid tacet; quod quidem iam fit etiam in Academia: ubi enim is, qui audire volt, ita dixit 'voluptas mihi videtur esse summum bonum', perpetua oratione contra disputatur, ut facile intellegi possit eos, qui aliquid sibi videri dicant, non ipsos in ea sententia esse sed audire velle contraria.

Age huius a Cicerone descriptae rationis contra adversam sententiam disputandi exempla congeramus.

Cic. Tusc. I 9: A. Malum mihi videtur esse mors. — Contrarium a Cicerone demonstratur.

II 13 s.: dic, si vis, de quo disputari velis. A. Dolorem existimo maxumum malorum omnium . . .

III 7 s.: . . . poposci eorum aliquem, qui aderant, causam disserendi. — audax negotium, dicerem impudens, nisi . . . sic Cicero de fin. II 1 spectans ad Gorgiae illud 'in conventu poscere quaestionem' — tum res acta sic est: A. Videtur mihi cadere in sapientem aegritudo . . .

IV 8: M. Dicat, si quis volt, qua de re disputari velit. A. Non mihi videtur omni animi perturbatione posse sapiens vacare . . .

V 12: A. Non mihi videtur ad beate vivendum satis posse virtutem . . .

---

[1]) Teles p. 6 l. 9, 11, 12; p. 7 l. 2.

Eodem modo iam Teles incohat IV A: *Δοκεῖ μοι ἡ τῶν χρημάτων κτῆσις σπάνεως καὶ ἐνδείας ἀπολύειν* . . .

IV B: *ἡ πενία κωλύει πρὸς τὸ φιλοσοφεῖν, ὁ δὲ πλοῦτος εἰς ταῦτα χρήσιμον* . . .

Non enim, ut l. c. ait Cicero, Arcesilas, qui post Teletem floruit, sed Gorgias eiusque aequales hanc disputationis ineundae formam invenerunt, cum in conventu causam disserendi poscerent.

Similiter apud Musonium legimus XIV: *Ἄλλου δέ τινος φήσαντος, ὅτι ἐμπόδιον αὐτῷ δοκοίη τῷ φιλοσοφεῖν γάμος καὶ ὁ σὺν γυναικὶ βίος*...

Huius generis simillimae saepe eae diatribae sunt, quibus magister ad quaestionem auditoris perpetua oratione respondet, sive ipse quaestionem poscit, sive ultro interrogatur, velut:

Dio or. XXV: *Ἆρ' οὖν ἀληθῆ σοι δοκοῦσι λέγειν* (scil. *ὡς ἄρα εὐδαίμων εἴη μόνος ὁ σοφός*).

Muson. III: *Ἐπεὶ δ' ἐπύθετό τις αὐτοῦ, εἰ καὶ γυναιξὶ φιλοσοφητέον*...

IV: *Λόγου δέ ποτέ τινος ἐμπεσόντος, εἰ τὴν αὐτὴν παιδείαν παιδευτέον τοὺς υἱέας καὶ τὰς θυγατέρας* . . .

Denique in eiusmodi disputationibus eae quoque permultae numerandae sunt, ubi non auditor ponit aut quaerit, sed magister vel philosophus ipse errorem aut vitium auditoris aut multitudinis proponit et contra disputat. Introducuntur autem his verbis: *φασί* (Tel. I), *λέγονται* (Tel. VII), *εἰσί τινες* (Dio 66), *οἱ ἄνθρωποι, οἱ πολλοί*, similibus saepe apud Dionem.[1])

Postquam philosophus contra disputavit, adversarius verus vel fictus aut philosophus ipse aliquid novi ponere aut quaerere potest, unde porro disputetur, velut Teles II p. 13 l. 13: *Ἀλλ' ὅμως δοκεῖ μοι ἔχειν τι ἡ πενία δυσχερὲς καὶ ἐπίπονον· καὶ μᾶλλον ἄν τις ἐπαινέσαι τὸν μετὰ πενίας εὐκόλως ⟨τὸ⟩ γῆρας ἐνεγκόντα ἢ τὸν μετὰ πλούτου.* Sic tota series positionum et refutationum aut quaestionum et responsionum conseri potest, cuius specimen est Teles III *περὶ φυγῆς*, cuius singulae altercationes afferantur et adumbretur, quomodo ad quamque respondeatur.

1. *πρὸς μὲν τὸν οἰόμενον ἀλογιστοτέρους τὴν φυγὴν ποιεῖν* affertur similitudo.

2. *πρὸς δὲ τὸν κατ' ἄλλο τι ἡγούμενον τὴν φυγὴν βλαβερὰν εἶναι* afferuntur cum loci citati tum Themistoclis apophthegma.

3. *οὐκ ἄρχουσι, φασίν, οὐ πιστεύονται, οὐ παρρησίαν ἔχουσιν.* exemplis refutatur.

4. *ἀλλ' ἔν γε τῇ ἰδίᾳ οὐκ ἄρχουσιν οἱ φυγάδες.* magistratus an privatus aliquis sit, nihil refert.

5. *ἀλλ' οὐδὲ ἐξουσίαν ἕξεις εἰσελθεῖν εἰς τὴν ἰδίαν.* ne rediges quidem *ἐξουσίας*.

6. *τί οὖν; ὑπὸ χειρόνων φυγαδεύεσθαι οὐ παροινία*; at melius quam si a bonis expulsus esses.

---

[1]) cf. Arnim l. c. p. 267 s.

7. *παρευδοκιμεῖσθαι οὖν ὑπὸ τῶν τοιούτων καὶ χειροτονίᾳ καὶ ψήφῳ οὐκ ὄνειδος*; non *τῷ ἀδικουμένῳ* sed *τῷ ἀδικοῦντι* turpe.

8. *ἀλλὰ τοῦτό γε, εὑρεθῆναι τὴν πατρίδα μοχθηρὰν καὶ ἀχάριστον οὖσαν, εἰς ἣν πολλά τις ἐπόνησε, πῶς οὐκ ἀκλήρημα*; quod cognoscere pretio dignum est (!)

9. *ἀλλ' ὅμως μέγα μοι δοκεῖ τὸ ἐν ᾗ ἐγένετό τις καὶ ἐτράφη, ἐν ταύτῃ καταγενέσθαι.* non magis quam in eadem domo et navi.

10. *ἀλλὰ καὶ ὅτι μέτοικος ὀνειδίζουσι* . . . afferuntur Cadmus et Hercules; Lacedaemonii ex fortitudine homines iudicant.

11. *ἀλλὰ τό γε ἐν τῇ ἰδίᾳ μὴ ἐξεῖναι ταφῆναι πῶς οὐκ ὄνειδος*; refellitur brevi *περὶ ταφῆς* dialexi.

Quas omnes altercationes a philosopho ipso fingi e primis tribus elucet. Sed etiamsi in hac aut alia dissertatione re vera auditor ea intericeret,[1]) dialogus non esset, nam *διαλέγεσθαι* i. e. disserere de re penes solum philosophum est, auditores nihil per se inveniunt. Itaque a Socratica ratione dialectica procul abest, atque talis ratio eristica a sophistis orta, qualem Cicero l. c. Arcesilae tribuit, adhibetur. Quod etiam populares dissertationes saepe Socratici sermonis luminibus ornantur (Tel. I), haec aeque atque alia dicendi ornamenta adventicia tantum esse videbimus. Socraticus autem dialogus adeo non est proprius popularis philosophae dialexeos, ut multae *διαλέξεις* Socratico dialogo omnino careant. Non dico de Maximo Tyrio, quem rhetoribus magis quam philosophis inserere placuit; Dionis populares morales dissertationes inspiciamus. Atque imprimis quidem or. LXVI *περὶ δόξης* popularis dialexeos notas fert.[2])

Incipit enim his verbis: *εἰσί τινες, οἳ* . . . Multas praebet similitudines, velut vitiorum et morbi (§ 2, 12), insipientium et animalium (5); porro vulgarem sermonis colorem (2 *φαῦλον τριβώνιον ἔχων*, 8 *τὸ χαλεπώτατον μειράκιον*, alia); hyperbolas (9 *μὴ ὡς ἕνα ἄνδρα, ἀλλὰ μυρίους ἢ δὶς μυρίους ἢ δεκάκις, ἡλίκης ἄν ποτε ἐραστὴς ⟨ἦ⟩ πόλεως*); merus cynismus occurrit, cum victorum coronas (2) et omnino honores et gloriam contemnat; cum alios tum Bionem citat (26), quem in omnibus orationibus hoc solo loco nominat.

In hac tota *περὶ δόξης* disputatione nullum adest Socratis sermonis vestigium, adest illa iudicialis ratio (§ 2): '*ἀλλὰ κηρύττεται, φησίν, ὑπὸ τῶν πόλεων*' et (8): '*νὴ Δί', ἀλλ' ἐκείνους ἰδεῖν ἔστιν κτλ.* Contra Dionis illa, quae Arnim (l. c. p. 284) appellat „Diatribengespräche" vix ullo modo cohaerent cum Teletum popularibus dissertationibus, sed adversario ficto et eristica ratione (*ἀλλά* . . .) carent. Iam meram Socraticam rationem orationis LXX demonstravimus (p. 23). Sed etiam ceteri Dionis dialogi Socraticum colorem prae se ferunt, quin etiam nomina et exempla ex Socratis aetate retenta adhibent.[3]) Or. XXVI *περὶ τοῦ βουλεύεσθαι* verbo tenus fere imitatur Pseudoplatonis Sisyphum.

---

[1]) cf. E. Weber l. c. p. 212 s.
[2]) cf. Arnim l. c. p. 276 s.
[3]) or. LXXVII s. § 20: Polydamas et Glaucus.

Tenemus ergo duo genera diversa, ex diversis principiis orta, alterum et formis et rebus[1]) populari morali dialexi annexum, alterum cum Socratis aetate ligatum. Sane vero, ut (p. 15 s.) orationis XIV. exemplo demonstravimus, a Dione nonnumquam haec duo genera coniunguntur; sed ubicumque coniunguntur, extrinsecus miscentur, non inter se coalescunt. Cui rei convenit, quod Arnim (l. c. p. 289) de oratione LXXVII, cuius initium a dialogo fit, explicavit: . . . Schon von § 9 an werden die Zwischenreden des Partners selten, um bald ganz aufzuhören. Dem in umfänglichen Perioden einherschreitenden, schwungvollen Stil merkt man an, daß der Redner die Stimme erhebt, um einer weiten Volksmenge zu Gehör zu sprechen.

Iam fructum aliquem ex ea re carpsimus, quod popularium dissertationum generi *διαλέξεως* nomen attribuimus. Nunc demum fieri potuit, ut Dionis Socraticos dialogos, ad quos popularis philosopha dialexis nihil fere attinet, accurate secerneremus. Si illi generi *διατριβῆς* nomen iniungeremus, apud Dionem quidem in angustias incideremus; nam sine controversia etiam Dionis dialogi, quamvis absint a populari dialexi, sunt *διατριβαί* (Arnim: Diatribengespräche).

Iam cum ad Epictetum redimus, quaestio propterea aliquantum complicatur, quod primo obtutu perfecta mixtura Socratici dialogi et eristicae rationis adversarii refellendi occurrere videtur. Cum autem accuratius intuemur, magnae Epicteti diatribarum partis fundamentum esse Socraticum dialogum reperimus; nam quem ad modum Socrates discipulis usus est, eum Epictetus sibi imitandum proposuit,[2]) et quamquam II 12, 1 modeste se in *ἀγυμνάστων* numero habet, tamen ipse *τούτου τοῦ πράγματος . . . ζηλωτής* non solum erat, *πρὶν εἰς ταῦτα ἐμπεσεῖν* (§ 24 *κονδύλους*), sed tota vita et schola illius exemplum aemulatus etiam illius docendi ratione uti studuit. Atque recte quidem Colardeau (l. c. p. 77) explicat: C'est à Socrate qu'Epictète a demandé le secret pour rester toujours en communication avec ses interlocuteurs les plus ignorants . . . (p. 79) . . . il le prend comme par la main, et, par une série de questions en apparence très simples, en réalité habilement graduées, il le conduit insensiblement au point où il voulait le voir venir. Maxime conspicua huius Socraticae rationis exempla iam Colardeau l. c. ascripsit: I 11; II 12, 17—25; 14; 24, 1—11; III 1, 1—10; 7, 1—7; IV 1, 51—57.

Quod tamen etiam multa eristica apud eum reperiuntur, postea (p. 46 s.) qui fiat, quaeremus. Antea autem quaerendum est, quemadmodum Epicteti rhetoricae rationes ad popularem dialexim referantur. Etiam hac in re rursus H. Weberi et Bultmanii quos citavi libris praecipue nitamur licet.

---

[1]) etiam res diversas in dialexibus et in dialogis tractari vel ex inscriptionibus, quamvis sint interdum falsae (Arnim l. c. p. 274) discimus (cf. Arnim p. 267 ss., 284).

[2]) cf. Renner, Zu Epiktets Diatriben, diss. München 1904, I, c. 3 s. — Quo iure Hirzel l. c. II p. 239 Musonium Socratem Romanum appellat, eodem Epictetum quoque cum Socrate licet aequare.

Animadvertendae sunt *λέξις εἰρομένη* quae vocatur et verborum et sententiarum illa lumina, quae *σχήματα* vel figurae dicuntur.

Pro hypotheticis periodis res coordinantur, altera saepe vel utraque imperativa redditur. Permulta exempla diligentissime ex compluribus auctoribus congesta invenies apud Bultmannium (p. 14 ss.)[1] Hic satis esse puto pauca Epicteti afferre et ea praecipue, quae nondum citata inveni: I 28,20; 30,5; egregium exemplum est III 3,12 s., ubi utrumque membrum imperativum est: *δεῖξον (τὰ νομίσματα) καὶ ἀπόφερε ὃ θέλεις.* Subsequuntur haec: *δὸς καὶ ἀγόραζε — δὸς . . . καὶ λάβε — δὸς . . . πωλήσει.*

Res continuantur sive nullis sive multis copulis coniunctae (*ἀσύνδετον, πολυσύνδετον*): III 3,18: *τί στάσις, τί διχόνοια, τί μέμψις, τί κατηγορία, τί ἀσέβεια, τί φλυαρία*; I 13,1: *εἰ δικαίως ἐστίν, ἔφη, καὶ εὐγνωμόνως καὶ ἴσως ἐγκρατῶς καὶ κοσμίως* . . . IV 10,11: . . . *ἢ γεωργοῦντα ἢ σκάπτοντα ἢ ἐμπορευόμενον ἢ ὑπατεύοντα ἢ ἀπεπτοῦντα ἢ διαρροϊζόμενον.*

Etiam figuris Epicteti diatribae abundant.

Anaphora invenitur: I 29,21: *ἀντὶ λύχνου κλέπτης ἐγένετο, ἀντὶ λύχνου ἄπιστος, ἀντὶ λύχνου θηριώδης*; II 1,35, III 3,18; saepissime.

Epiphora: II 4,2: *φιλίαν δ' οὔ, πόλιν δ' οὔ*; IV 1,102: . . . *τὸν ἥλιον δὲ τίς πεποίηκε, τοὺς καρποὺς δὲ τίς, τὰς δ' ὥρας τίς, τὴν δὲ . . . τίς*; gravissima vero epiphora exstat III 5,6: . . . *καταληφθῆναι.*

Accedit concinna verborum compositio: I 3,7:

οἱ μὲν ἀποκλίναντες λύκοις ὅμοιοι γινόμεθα,
ἄπιστοι καὶ ἐπίβουλοι καὶ βλαβεροί,
οἱ δὲ λέουσιν, ἄγριοι καὶ θηριώδεις καὶ ἀνήμεροι . . .

Quae compositio saepe antithesi augetur:

II 17,18: *θέλω τι καὶ οὐ γίνεται,*
καὶ τί ἐστιν ἀθλιώτερον ἐμοῦ;
οὐ θέλω τι καὶ γίνεται·
καὶ τί ἐστιν ἀθλιώτερον ἐμοῦ;

II 23,28 s.: *τούτου κατορθωθέντος ἀγαθὸς ἄνθρωπος γίνεται,*
ἀποτευχθέντος κακὸς ἄνθρωπος γίνεται,
παρ' ὃ ἀτυχοῦμεν, εὐτυχοῦμεν,
μεμφόμεθ' ἀλλήλους, εὐαρεστοῦμεν,
ἁπλῶς ὃ λεληθὸς μὲν κακοδαιμονίαν ποιεῖται,
τυχὸν δ' ἐπιμελείας εὐδαιμονίαν.

Est etiam, cum quaestionem vel positionem aeque composita membra ut responsiones insequantur: IV 4,34: *θέλετ' εἰς Ῥώμην; εἰς Ῥώμην. εἰς Γύαρα; εἰς Γύαρα. εἰς Ἀθήνας; εἰς Ἀθήνας. εἰς φυλακήν; εἰς φυλακήν.* Similia exstant II 10,10, III 8,5, I 25,19.

Rhetoricae quaestiones sunt I 3,2, I 6,26—29; in diatriba I 12 postquam positum est, tota fere argumentatio ex rhetoricis quaestionibus constat, item in illa de proaeresi tractatione II 23,5—15.

---

[1]) cf. etiam Geffcken, Kynika u. Verw., p. 10.

Accedunt imperativi saepe rhetorice adhibiti[1]): I 27,9, III 3,12 s.; porro exclamationes: I 4,20 *ὦ μεγάλης εὐτυχίας, ὦ μεγάλου εὐεργέτου*; I 16,8, II 20,27, III 1,29.

Saepe huis modi quaestionibus, imperativis, exclamationibus efficaciter finitur oratio velut I 13; I 24; I 16, 8.

His exemplis allatis nonnulla explicemus opus est, ut Epicteti propria cognoscamus. Bultmannio enim videtur esse in coniunctione „diatribae“ et artis rhetoricae, ut dicit p. 20: „eine Stilwidrigkeit“; recte quidem, si „diatribae“ tractationes philosophae litteris solum mandatae essent. Atqui tamquam orationes sunt „diatribae“; atque ostendat velim aliquis orationes illorum temporum, quae arte rhetorica careant.[2]) Ars enim rhetorica tum adeo in omnium sucum et sanguinem invaserat, ut fieri omnino non posset, quin vel longissime quisque Roma Rhodoque remotus diceret rhetorice. Quaeramus potius, utrum cogitatione et calculis quibusdam subducantur artis auxilia an philosophus re captus et inflammatus naturali quadam necessitate ea eiaculetur. Quod ut perspiciamus comparentur Maximus Tyrius rhetor et Epictetus philosophus.

Ille perhibet II 1: *Ὥσπερ γάρ, οἶμαι,*
καὶ τῆς ὅλης γῆς εἰ ἀφέλοι τις τῷ λόγῳ τὴν ἕδραν καὶ τὴν μονήν,
συναφεῖλεν αὐτῆς καὶ τὸ εἶναι·
καὶ τοῦ ἡλίου εἰ ἀφέλοι τις τὴν κίνησιν καὶ τὸν δρόμον,
συναφεῖλεν αὐτοῦ τὴν οὐσίαν·
οὕτως καὶ τοῦ ἀγαθοῦ εἴ τις ἀφέλοι τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν στάσιν,
συναφεῖλεν αὐτοῦ καὶ τὴν φύσιν·

---

[1]) cf. Bultmann l. c. p. 32.

[2]) Memineris quaeso, quam sit „rhetorica“ Iesu in monte habita homilia (Matth. V—VII):

Matth. V 3 ss.: *μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι . . .*
μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι . . .
μακάριοι κτλ. (concinnitas verborum, asyndeton, anaphora)
13: *ὑμεῖς ἐστε τὸ ἅλας τῆς γῆς . . .*
14: *ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου* (concinnitas)
21 s.: *Ἠκούσατε ὅτι ἐρρήθη τοῖς ἀρχαίοις· οὐ φονήσεις . . . ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν . . .*
27 s.: *Ἠκούσατε ὅτι ἐρρήθη· οὐ μοιχεύσεις· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν . . .* 31 s., 33 s., 38 s., 43 s. (eristica ratio contra dicendi, anaphora)
29 s.: *εἰ δὲ ὁ ὀφθαλμός σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζει σε,*
ἔξελε αὐτὸν καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ·
συμφέρει γάρ σοι ἵνα ἀπόληται ἓν τῶν μελῶν σου
καὶ μὴ ὅλον τὸ σῶμά σου βληθῇ εἰς γέενναν.
καὶ εἰ ἡ δεξιά σου χεὶρ σκανδαλίζει σε,
ἔκκοψον αὐτὴν καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ·
συμφέρει γάρ σοι ἵνα ἀπόληται ἓν τῶν μελῶν σου
καὶ μὴ ὅλον τὸ σῶμά σου εἰς γέενναν ἀπέλθῃ.
34 ss.: *ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ὀμόσαι ὅλως· μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅτι . . . μήτε ἐν τῇ γῇ ὅτι . . . μήτε . . . ὅτι . . . κτλ.* (concinnitas verborum, anaphora, polysyndeton)
45: *. . . ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει*
ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς
καὶ βρέχει
ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους.

hoc est rem simplicem calamistris inurere.

II 3: ἆῤ οὐκ ἂν ἦν πρὸς μὲν τὴν φύσιν παράνομος,
πρὸς δὲ τὰ ζῷα αὐτὰ ὑβριστής,
πρὸς δὲ τὰς τέχνας ἀμαθής,
πρὸς δὲ τὴν χρείαν ἀκερδής,
πρὸς δὲ τὴν ὑπηρεσίαν καταγέλαστος;

gravissima profecto membrorum series pro antecedente equi et bovis comparatione. Hoc autem cum Maximi loco conferamus illum Epicteti (IV 5,35):

ταῦτα τὰ δόγματα ἐν οἰκίᾳ φιλίαν ποιεῖ,
ἐν πόλει ὁμόνοιαν,
ἐν ἔθνεσιν εἰρήνην,
πρὸς θεὸν εὐχάριστον,
πανταχοῦ θαρροῦντα κτλ.

Magna quinorum membrorum compositionis similitudo conspicitur. Sed cum Maximi artificiosis verbis nihil prorsus dicatur, Epicteti verba ea, quibus animus impletur, omnes in partes, quantum possunt expromunt et ex angusto (οἰκίᾳ) ad universum (πανταχοῦ) ascendunt,

Alium etiam Maximi exemplum afferamus (II 4): εἰ μέλλοι ἄνθρωπος ὢν

{ μὴ ὑπὸ ἀλκῆς σωθήσεσθαι, ὥσπερ οἱ λέοντες,
{ μηδὲ ὑπὸ δρόμου, ὥσπερ οἱ ἵπποι,
{ μηδὲ ἀχθοφορεῖν ὄνου δίκην,
{ μηδὲ ἀροῦν βοὸς δίκην,
{ μηδὲ πέτασθαι κατὰ ὄρνιθας,
{ μηδὲ νήχεσθαι κατὰ ἰχθύας.

Haec satis de Maximo, qui nulla necessitate adductus magna sonat, ut artem suam ostentet.

Ne Epictetum quidem rhetoricis elementis abundare negari potest.[1]) Neque vero haec vi quadam attrahuntur sed ex interiore animi concitatione et ardore tamquam flammae erumpunt. Re vera rhetorica illis locis praecipue occurrunt, ubi ardor maxime fervet, velut in alacerrima de libertate diatriba (IV 1). Sicut torrens in angustius coeunte alveo compressus rapidius fertur, ita oratio ardore pulsa gradus artius correptos accelerat:

IV 1,87: ἀλλ' ἔνθεν ἄρξασθαι δεῖ
καὶ ἔνθεν
{ καθελεῖν τὴν ἀκρόπολιν,
{ ἐκβάλλειν τοὺς τυράννους·

---

[1]) Ne quis putet talem rhetoricam dicendi rationem a nostris plane abesse, adiungo hoc Uhlandii:

Denn was er sinnt, ist Schrecken,
und was er blickt, ist Wut,
und was er spricht, ist Geißel,
und was er schreibt, ist Blut.

Alia, modo quaeras, permulta invenies.

τὸ σωμάτιον ἀφεῖναι,
τὰ μέρη αὐτοῦ,
τὰς δυνάμεις,
τὴν κτῆσιν,
τὴν φήμην,
ἀρχάς,
τιμάς,
τέκνα,
ἀδελφούς,
φίλους,

haec postquam uno spiritu extrusit, respirans tamquam passis manibus finem facit: *πάντα ταῦτα ἡγήσασθαι ἀλλότρια.* Hoc natura dictum, non arte politum.

Inveniuntur igitur apud Epictetum omnia rhetorica auxilia; neque vero, ut apud rhetores, studium neque attentionem audientium sibi ipsis praesumunt, sed ad hoc conferunt, ut res atque auctoritas augeatur. Atque quoniam, ut modo commemoravimus, ars rhetorica illis temporibus omnium in sucum et sanguinem influxit, fit, ut Epictetus, prout res poscit, ex animo, non iam ex arte promat, quae dicat.

Aeque ac dialogi et rhetoricae artis auxilia etiam cetera dialexeos specimina suppeditant: translationes (metaphorae), similitudines, exempla, loci citati, sententiae vel sententiose dicta, ex vulgari sermone sumpta. Quibus de rebus scripserunt hi praecipue:

Bultmann l. c. p. 18, 35 ss.
E. Weber de Dione Chrys. l. c. p. 173 ss.
Colardeau l. c. 309 ss.
H. Weber l. c.
Gerhard, Phoinix von Kolophon } passim
Hense, Teles² p. CVII ss.
Helm, Lukian und Menipp, p. 44 ss.

Itaque satis habeas me perpauca hic adscribere.

Translationum exempla sunt

II 5,18: *Τοιγαροῦν Σωκράτης ᾔδει σφαιρίζειν κτλ.*
II 9,17: *τί κυβεύεις περὶ τὰ μέγιστα;*
III 24,9: *Οὐκ ἀπογαλακτίσομεν ἤδη ποθ᾽ ἑαυτοὺς κτλ.*

Similitudinum nonnulla praeter ceteras excellunt[1]: vitia cum morbis comparantur[2] I 28,9, II 13,12, 17,8, III 22,73. Vita humana cum ludo (I 24,20), cum convivio (II 16,37), cum contione (II 14,23 ss.), homines cum histrionibus (III 14,1), cum scaenae personis (I 24,16 ss.) comparantur.[3] Navigationis similitudo saepe affertur[4]: I 1,16,

---

[1]) cf. H. Weber l. c. p. 16 s.
[2]) cf. Gerhard l. c. p. 12 ss.; Bonhoeffer I p. 4 s.
[3]) cf. Helm l. c.
[4]) cf. Gerhard p. 98 ss.

III 2,18, 24,33. Accedunt rei militaris similitudines[1]) I 9,16, 24. Homines cum animalibus conferuntur[2]): cum cervo (II 1,8), cum vespa (II 4,6 s.), cum pecore (II 14,29), cum leone (IV 1,24 s.), cum avibus (IV 1,26 s.), cum coturnice (III 25,5); cf. imprimis IV 11 passim.

Epicteti proprium est saepenumero liberorum similitudines introducere. Renner[3]) has congessit breviterque tractavit: III 24, 8, II 16,24 ss., II 1,15 s., IV 7,22, III 9,22, III 24,53, II 16,39, III 16,5 ss.; IV 7,2 ss., I 24,20, IV 7,5 ss., II 24,18, I 29,30 ss. Has liberorum similitudines non solum sapientium more adhiberi, ut hominibus adultis obtrectetur,[4]) sed liberos Epicteto cordi esse ex hoc loco praecipue apparet (II 24,18): *τὰ παιδία τὰ πιθανὰ καὶ δριμέα τίνα οὐκ ἐκκαλεῖται πρὸς τὸ συμπαίζειν αὐτοῖς καὶ συνέρπειν καὶ πρὸς τὸ συμψελλίζειν;*

Perpetuo autem usu similitudines in philosophia populari paulatim atteruntur. Helm (l. c. p. 45) dicit *πομπῆς* similitudinem, qua Dionis or. LXIV finitur, adhiberi „in einer Knappheit, die deutlich verrät, daß es schon übernommen ist". Idem ex Epict. II 16,37; III 2,18; 5,10; 13,14; IV 1,105 apparet, ut nonnumquam nesciamus utrum similitudinem an translationem appellemus.

Alias vero Epictetus attritos illos nummulos denuo procudit eisque genuinam quandam vitam inspirat. Quam vivaciter vetus illa navigationis imago depingitur (I 1,16): *διὰ τοῦτο, ἂν ἄπλοια ᾖ, καθήμεθα σπώμενοι καὶ παρακύπτομεν συνεχῶς, τίς ἄνεμος πνεῖ; ‛βορέας.' τί ἡμῖν καὶ αὐτῷ; ‛πότε ὁ ζέφυρος πνεύσει;' ὅταν αὐτῷ δόξῃ, ὦ βέλτιστε, ἢ τῷ Αἰόλῳ.* Saepe similitudines ad praesentem casum ingeniose temperantur, velut I 24,18: *ὅταν οὖν ἐκείνων (τῶν τυράννων) τινὶ προσίῃς, τούτων μέμνησο, ὅτι τραγῳδῷ προσέρχῃ, οὐ τῷ ὑποκρίτῃ, ἀλλ' αὐτῷ τῷ Οἰδίποδι,* vel II 24,16, ubi laete ille „*οὐκ ἠξιωμένος ὑπ' αὐτοῦ*" illuditur.

Porro exempla proponuntur, et quidem ex heroibus Heracles (III 22,57),[5]) Ulixes III 24,13 ss.; ex philosophis Socrates (IV 5,2 ss.), Diogenes (III 22,91 s.).[6]) Lacedaemonii inducuntur I 2,2.[7])

Neque loci citati ab Epicteti diatribis absunt. Citantur autem, ut exempla afferam, hi: Plato (I 4,24), Cleanthes (IV 1,173), Epicurus (II 20); Homerus saepenumero, Hesiodus (II 12,16), Sophocles (I 24,16), Euripides (II 22,11,14),[1]) Aristophanes (IV 11,20), Menander (IV 1, 20).

---

[1]) Gerhard, l. c., p. 191, ubi nonnulli viri docti citantur; Zahn, Der Stoiker Epiktet und sein Verh. z. Christent. [2] 1895 p. 22, qui n. 18 haec exempla praebet: I 14, 15; 16, 21; III 13, 14; 24, 31—34, 101; 26, 29.

[2]) Gerhard passim.

[3]) Das Kind. Ein Gleichnismittel bei Epiktet, Festschr. z. 25 jähr. Stiftungsf. d. hist. phil. V. d. Univ. München 1905.

[4]) H. Weber l. c. p. 16.

[5]) Renner, Zu Epictets Diatriben I c. 6.

[6]) Idem c. 3—5.

[7]) cf. Hense, Rhein. Mus. 1892 p. 220 ss.

Sed recordemur, quae Schenkl in editionis diatribarum praefatione (p. LVIII ss.) exponat: poetarum versus 'quin a thesauris Chrysippeis omnes mutuatus sit, iam nemo dubitabit . . .' [2]) Platonicos autem locos 'multo verisimilius est eum . . . sive in schola didicisse sive in libro quodam Stoico invenisse et inde in sermones suos transtulisse.'

Ac ne Epicuri quidem Academicorum sententias (II 20) ex ipsorum libris eum hausisse non modo conicere sed demonstrare possumus. Nam quod (II 20,7) Epicurum facit dicentem: '*μὴ ἐξαπατᾶσθε, ἄνθρωποι, μηδὲ παράγεσθε μηδὲ διαπίπτετε· οὐκ ἔστι φυσικὴ κοινωνία τοῖς λογικοῖς πρὸς ἀλλήλους· πιστεύσατέ μοι. οἱ δὲ τὰ ἕτερα λέγοντες ἐξαπατῶσιν ὑμᾶς καὶ παραλογίζονται.*' haec hercle sapiunt Epicurum Epicteteum; haec certe propterea dicit, ut ipse pergere possit: *τί οὖν σοι μέλει; ἄφες ἡμᾶς ἐξαπατηθῆναι κτλ.* Passim enim, prout libet, philosophos inducit disputantes; velut II 20,22 ss. depingit imaginem Academici cuiusdam sceptici in utramque partem disserentis. Qui postquam ab Epicteto interrogatus est: *τί λέγεις, φιλόσοφε; τὸ εὐσεβὲς καὶ τὸ ὅσιον ποῖόν τι σοι φαίνεται;* '*ἂν θέλῃς,* inquit, *κατασκευάσω ὅτι ἀγαθόν.*' Epicteto autem astipulato ille revocat: '*ἐπεὶ οὖν ταῦτά σοι λίαν ἀρέσκει, λάβε τὰ ἐναντία· ὅτι ⟨θεοὶ⟩ οὔτ' εἰσίν, εἴ τε καὶ εἰσίν, οὐκ ἐπιμελοῦνται κτλ.*, quae Usener Epicureis recepit (fr. 368). Sed utrum ex Academici an ex Epicurei cuiusdam libro ea sumpsit Epictetus? Ex neutro profecto, sed in philosophorum diatribis, cum Musonii tum aliorum, etiam adversariorum, similia audivit.

Accedit, quod pro Telete, Dione, Plutarcho, aliis parcissime locis citatis utitur. Neque enim eius orationem suam alienis luminibus ornare intererat, sed ut res ferebat, citabat locos, quos forte sive clarius sive obscurius memoria tenebat.

Item sententiis dictisque sententiose pepercit. Equidem haec habeo enumerare:

I 29,13,19: *τὸ κρεῖσσον ἀεὶ περιγινέσθω τοῦ χείρονος.*
II 22,1: *περὶ ἅ τις ἐσπούδακεν, φιλεῖ ταῦτα εἰκότως.*
III 6,9: *οὐδὲ γὰρ τυρὸν ἀγκίστρῳ λαβεῖν.*[3])
III 12,12: *χύτρα, φασί, καὶ πέτρα οὐ συμφωνεῖ.*
IV 5,32: *τοῦ γὰρ ἀγαθοῦ συγγενέστερον οὐδέν.*
IV 6,30: *ἔργον ἔργῳ οὐ κοινωνεῖ.*
IV 9,16: *θελῆσαι δεῖ καὶ γέγονεν, διώρθωται.*
IV 10,19: *προῖκα οὐδὲν γίνεται.*

---

[1]) qua mente haec saepe adhibeantur, ex hoc apparet (I 4, 26): *τί γάρ εἰσιν ἄλλο τραγῳδίαι ἢ ἀνθρώπων πάθη τεθαυμακότων τὰ ἐκτὸς διὰ μέτρου τοιοῦδ' ἐπιδεικνύμενα;*

[2]) hoc equidem dubito: cur non a schola aut ab aequalium dissertationibus. Iure vero Schenkl Epictetum ipsum illa legisse negat.

[3]) quod a Bione dictum esse haud sciebat; Bionis nomen nusquam pronuntiat.

IV 10,27: *οὗτος δ' ἐστὶν ὁ λιμὴν πάντων, ὁ θάνατος.*

Fortasse licet addere:

III 24,1: *οὐ γὰρ συνταπεινοῦσθαι πέφυκας οὐδὲ συνατυχεῖν, ἀλλὰ συνευτυχεῖν.*[1])

IV 12,15 (cf. 3,11): *τὰ προαιρετικὰ ἐξ ἅπαντος, τὰ δ' ἄλλα ὡς ἂν δίδωται.*

Cum autem multo amplius Epictetus utitur ceteris vulgaris sermonis coloribus,[2]) tum creberrimus est deminutivis, quae omnia colligere studui:

παιδίον	*μειράκιον*	*παιδάριον*	*παιδισκάριον*
νεανίσκος	*νεανισκάριον*	*κοράσιον*	*κορασίδιον*
γυναικάριον	*γρᾴδιον*	*γερόντιον*	*δουλάριον*
ἐντευχίδιον	*σιτάριον*	*οἰκημάτιον*	*οἰκίδιον*
κεραμίδιον	*ἀργυρωμάτιον*	*ἀργυρίδιον*	*ἀργυρωματίδιον*
δοξάριον	*σωμάτιον*	*ὠτίον*	*σκελύδριον*
ἀκάτιον	*πινάκιον*	*πινακίδιον*	*γυμνασίδιον*
κτησείδιον	*οὐσίδιον*	*ἀγρίδιον*	*σκευάριον*
κράνιον	*λαχάνιον*	*λιθάριον*	*ὀστράκιον*
ἱματίδιον	*ὑποδημάτιον*	*κλινάριον*	*κλεισηίδιον*
λεξείδιον	*πλακούντιον*	*πλακουντάριον*	*φασκώλιον*
φοβημάτιον	*προβλημάτιον*	*λογάριον*	*ζητημάτιον*
κυνάριον	*ἱππάριον*	*βοΐδιον*	*ὀνάριον*
συίδιον	*ὀρνιθάριον*	*χηνίδιον*	*ἀράχνιον*
γάριον	*στωίδιον*	*πραγμάτιον*	*μισθάριον*
πνευμάτιον	*τειχίον*	*μερίδιον*	*ψυχάριον*
ἀξιωμάτιον	*κερμάτιον*	*ὑποληψείδιον*	*θεωρημάτιον*
ὀθόνιον	*οἰνάριον*	*ἐλάδιον*	*ὑδάτιον*
γήδιον	*στόλιον*	*τριβωνάριον*	*πηρίδιον*
πραιτωρίδιον	*ἐρίδιον*	*κραββάτιον*	*τιτλάριον*
ᾠδάριον	*τεχνίον*	*ὀνομάτιον*	*χιτωνάριον*
νευμάτιον	*νοημάτιον*	*ἐπιφωνημάτιον*	*χαλινάριον*
σαγμάτιον	*ὁπλάριον*	*πιλίον*	*βρωμάτιον*
φυτάριον	*σοφισμάτιον.*		

Animadvertenda sunt haec:

I 27,16, II 2,17 *περὶ ἀγριδίου πραγμάτιον,*

IV 13,22 *παιδισκαρίου νευμάτιον,*

II 22,9—11 sex deminutiva artissime componuntur,

III 22,74 quinque, una in paragrapho IV 1,80 sex deminutiva suppetunt.

Si quis, quae Bultmann et H. Weber l. c. de popularis dialexeos apud Epictetum speciminibus, composuerunt, legerit, haud scio, an

---

[1]) cf. III 24, 83 et Sophocl. Antig. 523:
οὔτοι συνέχθειν ἀλλὰ συμφιλεῖν ἔφυν.

[2]) H. Weber l. c. §§ 1—7.

Epictetum nobilissimum et perfectissimum dialexeos auctorem iudicet. At nos huic iudicio resistimus. Nam neque Socraticus dialogus neque haec dicendi ornamenta nobilissimum popularis dialexeos specimen sunt. Immo eristicae rationi contra vitia erroresque disputandi maximum pondus imposuimus. Contra et Socratis sermo et cetera ornamenta sunt adventicia, quae, quo quisque est ingenio ac iudicio, varie adhibet. Velut Bio ipse ceteris rebus adeo similitudines et translationes anteponit, ut fragmentorum fere dimidium ex his constet, Teles praefert locos citatos,[1]) alii aliud.

Quam totam ornate faceteque dicendi rationem Bioneum genus dicendi aptius quam cynicum appellamus; nam primum fidem praestemus Eratostheni, testi locupletissimo, cuis sententiam Diogenis Laertius (IV 52) reddit: *διὰ δὴ οὖν τὸ παντὶ εἴδει κεκρᾶσθαι λόγου* [2]) *φασὶ λέγειν ἐπ' αὐτοῦ τὸν Ἐρατοσθένην, ὡς πρῶτος Βίων τὴν φιλοσοφίαν ἀνθινὰ ἐνέδυσεν,* et eum re vera primum hunc colorem in perpetua philosopha disputatione adhibuisse credamus. Deinde 'cynicum genus' [3]) non satisfacit; nam cynismus per plus duo saecula, quibus ipsis illud genus excolitur et a quolibet, quamvis alienus sit a cynismo, usurpatur, exstinctus est. Suo iure Schwartz monet, ut cynismi notione cauti utamur.[4]) A Bionis igitur temporibus populares philosophae disputationes, quae iam ante Bionem viguerunt[5]) quasque etiam similem dicendi rationem secutas esse conicere licet, modo minus modo magis Bioneum colorem ferunt, ut dubitari possit, utrum Bionis an popularis philosophiae dicendi genus appellemus.

Hic tamquam radicem nominis falso usurpati *διατριβῆς* offendimus. Viri docti enim genus dialexeos popularis philosophae cum dicendi genere Bioneo, quod quamquam praecipue in dialexi colebatur, tamen in finitimis quoque litterarum generibus velut in saturis Horatii, Persii, Iuvenalis, in epistulis Senecae efflorescebat, coniunctum et complicatum unum litterarum genus statuendum esse putaverunt, ad quod notandum nomen reperiebatur adhuc integrum *διατριβῆς*. Quod propterea fieri poterat, quod singulas res

---

[1]) cf. Tel. II *περὶ αὐταρκείας,* cuius plus quam dimidium ex locis Bionis, Diogenis, Xenophontis, Cratetis, Platonis, Socratis constat.

[2]) cf. Hense Tel. p. XCVII.

[3]) '*κυνικὸς τρόπος*', de quo cf. Wachsmuth, sillographorum Graec. reliquiae, p. 66 ss.; praesertim p. 68.

[4]) Charakterköpfe, 2. Reihe p. 24 s.: Das echte und ursprüngliche kynische Wesen kann überhaupt mit der Literatur streng genommen nur eine Personalunion eingehen, und an der paränetischen, die philosophische Ethik in breite Kreise hinaustragenden Prosaliteratur, die seit dem 4. Jahrhundert an die Stelle der Spruchpoesie tritt, haben die Kyniker, wenn anders dieser Name nicht ungebührlich erweitert wird, keinen hervorragenden Anteil gehabt . . . Der Realismus, mit dem Bion diese Diatriben ausstaffierte und effektvoller machte, ist darum noch nicht kynisch, weil er das vornehme Publikum skandalisierte, und noch viel weniger sind alle die Moralprediger Kyniker, die von Diogenes und Krates Geschichten erzählen.

[5]) cf. Hirzel l. c. I p. 350.

ex compluribus compositionibus et e contextu excisas per se comparaverunt, ad totas compositiones oculos intendere omiserunt. Nam si nonnullae et formae et materiae duorum variorum generum communes sunt, ideo non ex duobus unum fit genus, nisi forte populares morales disputationes, saturas, epistulas uno genere copulas. Quae quidem dicendi genere concinunt, diversa sunt litterarum genera.

Quodsi Bioneum dicendi genus apud Epictetum pollere demonstravimus, prorsus non iudicavimus, sitne populari philosophae dialexi inserendus. Hoc non ex singulis articulis, ex toto corpore edoceatur necesse est. Itaque hoc consilio, quoniam Epicteti diatribarum formas inspeximus, iam ad res intuendas pergamus.

Quas res Epictetus ex populari philosopha dialexi receperit, ex ea tabella, quam addidi, intellegi potest; quibus autem rationibus et consiliis in disciplinam suam converterit, ut nunc exquiramus, ipsius disciplinae necesse est cognoscamus fundamenta et fines. Quae etsi a Bonhoeffero ex libris, quos iam citavi, excussa atque ibi I p. 1—28 et II p. 154—162 dilucide astricta sunt,[1] tamen e re erit ea, quae maximi momenti esse existimamus, brevibus expedire.

Homo est *φίλαυτος* (I 19,11); finis vitae et ideo philosophiae est beatum, liberum esse.[2] Quem finem ut homo assequatur, opus est eum

primum c o g n o s c e r e se ipsum (*τὸ ἴδιον ἡγεμονικόν*),[3]
bona et mala vel propria (*τὰ ἐφ' ἡμῖν, προαιρετικά*),[4]
indifferentia vel externa (*οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ἀπροαίρετα*),[5]
tum ex cognitione v e l l e[6] et a g e r e.[7]

Eruditio ergo dividitur in duas partes, unam „theoreticam", alteram „practicam".

Ac prior quidem pars est *τὸ μανθάνειν*. Antea autem opus est *ἀποβαλεῖν οἴησιν* (II 17, 1). Postquam ita tamquam tabula rasa[8]) facta est, discipulus recta dogmata sibi parat (III 5,4 et quid sit naturam sequi discit.[9]

Neque vero *μανθάνειν* per se ullius momenti est; *τί γὰρ διαφέρει ταῦτα ἐξηγεῖσθαι ἢ τὰ τῶν ἑτεροδόξων; τεχνολόγει νῦν καθίσας τὰ Ἐπικούρου κτλ.* (II 9,19) — sed solum alterius partis causa adhibetur: *ζητοῦμεν* (*τὸν κανόνα*) *καὶ ἀνευρίσκομεν καὶ ἀνευρόντες . . . χρώμεθα* (II 11,17); opus est *μελετᾶν* et *ἀσκεῖν*[10] (*παρασκευάζεσθαι*

---

[1] Etiam Colardeau l. c. p. 35 – 68 diserte de doctrina disputavit.
[2] de hoc eudaemonismo cf. Bonh. II p. 155.
[3] I 26, 15, II 11, I 22, 9 ss.
[4] II 8, 1 ss.
[5] I 22, 9 ss.
[6] I 26, 15, IV 9, 16.
[7] II 9, 13, II 11, 24 s.
[8] cf. Colardeau l. c. p. 78.
[9] Chrysippus est *ἐξηγητής* I 17, 17 ss., man. c. 49.
[10] II 9, 13; cf. Bonh. I p. 10 et II p. 147.

vel *γυμνάζεσθαι*). Et quamquam *ἀσκεῖν* quidem ad vitam praecipue spectat, *μελετᾶν* ad scholam magis pertinere videtur, tamen haec verba non diligenter secernuntur. Quid, quod Epictetus III 12,8 dicit: *τίς γάρ ἐστιν ἀσκητής; ὁ μελετῶν ὀρέξει μὲν ⟨μὴ⟩ χρῆσθαι κτλ.*

Haec *ἄσκησις* autem vel *μελέτη* per tres gradus vel tres partes (*τόποι*)[1]) procedit:

III 2,1: *Τρεῖς εἰσι τόποι, περὶ οὓς ἀσκηθῆναι δεῖ τὸν ἐσόμενον καλὸν καὶ ἀγαθόν·* . . .

ὁ περὶ τὰς ὀρέξεις καὶ τὰς ἐκκλίσεις,
ἵνα μήτ' ὀρεγόμενος ἀποτυγχάνῃ μήτ' ἐκκλίνων περιπίπτῃ·
ὁ περὶ τὰς ὁρμὰς καὶ ἀφορμὰς καὶ ἁπλῶς
ὁ περὶ τὸ καθῆκον
ἵνα τάξει, ἵνα εὐλογίστως, ἵνα μὴ ἀμελῶς·
τρίτος ἐστὶν ὁ περὶ τὴν ἀνεξαπατησίαν καὶ
ἀνεικαιότητα καὶ ὅλως ὁ περὶ τὰς συγκαταθέσεις.

Quemadmodum hi tres gradus percurrantur, demonstratur II 17, 29—33, ubi praecipitur, qualis esse debeat discipulus perfectus, et III 12 *περὶ ἀσκήσεως* (8. 13. 14). Sed cave ne gradum supremum partitione genere gravissimum et potentissimum arbitreris. Immo primus est maximus: *τούτων κυριώτατος καὶ μάλιστα ἐπείγων ἐστὶν ὁ περὶ τὰ πάθη· πάθος γὰρ ἄλλως οὐ γίνεται εἰ μὴ ὀρέξεως ἀποτυγχανούσης ἢ ἐκκλίσεως περιπιπτούσης* (III 2,3). Ad hanc partem pertinet illa *προαίρεσις*,[2]) qua nihil est homini *κυριώτερον* (II 10,1); hac parte nititur libertas, beata vita; hanc partem qui comprehendit, qui *ἀναπότευκτος, ἀπερίπτωτος* est, idem est *ἀνανάγκαστος, ἀήττητος, ἀκώλυτος, ἀπαραπόδιστος, ἀτάραχος, ἀπαθής, ἄλυπος, ἄφοβος* denique vere *ἐλεύθερος, εὐδαίμων, εὐσταθής, εὔρους.* Hanc partem maxime discipulis inculcat, ita ut non inique dicat Martha[3]): „Supporte et abstiens-toi". Voilà toute sa philosophie. Neque vero hoc sufficit ad Epicteti disciplinam circumscribendam. Sequitur secunda pars *περὶ τὰς ὁρμὰς καὶ ἀφορμάς*, homo debet *ἀσκεῖν τὰ καθήκοντα, τηρεῖν τὰς σχέσεις,* ut sit *ἀναμάρτητος*, i. e. *αἰδήμων, εὐχάριστος, πιστός, φιλόστοργος, εὐσεβής, ὅσιος, ἐγκρατής, κόσμιος, ἐπιμελής, εἰδὼς τί πρὸς θεούς ἐστι καθῆκον, τί πρὸς γονεῖς, τί πρὸς ἀδελφούς, τί πρὸς τὴν πατρίδα, τί πρὸς ξένους,* denique vere *κοινωνικός, φιλάνθρωπος.*

Hae duae partes, *τὸ φίλαυτον*, vitam suam beatam appetere,[4]) et *τὸ φιλάνθρωπον*, officia sua praestare, quemadmodum concinant, ex I 19, 11—15 intellegitur: . . . *γέγονε γὰρ οὕτως τὸ ζῷον· αὑτοῦ ἕνεκα πάντα ποιεῖ* . . . *καθόλου τε τοιαύτην ⟨τὴν⟩ φύσιν τοῦ λογικοῦ ζῴου κατεσκεύασεν* (scil. *Ζεύς*), *ἵνα μηδενὸς τῶν ἰδίων ἀγαθῶν δύνηται*

---

[1]) Bonhoeffer I p. 22 ss., Colardeau p. 57 ss.

[2]) de proaeresi cf. Stuhrmann, de vocabulis notionum philos. in Epicteti libris, Jena 1885 p. 57 ss., ubi loci congesti sunt.

[3]) Les Moralistes sous l'empire Romain [7], 1900 p. 159.

[4]) etiam apud Christianos sua cuique beata vita summus finis, summum bonum est.

τυγχάνειν, ⟨ἂν⟩ μή τι εἰς τὸ κοινὸν ὠφέλιμον προσφέρηται. In hac aequatione, quam licet appellare, *τοῦ φιλαύτου* et *τοῦ φιλανθρώπου* perfectissima philosophia moralis posita est; in hac constat, quod cum Bonhoeffero (II p. 154) dicere licet: Was die Form der Ethik Epiktets betrifft, so imponiert vor allem die großartige Einheitlichkeit und Geschlossenheit seines Gedankensystems: alles was er vorträgt, ist aus einem Guß, es entspringt aus einer festen, klaren, mächtigen Überzeugung.

Aliam autem rem gravissimam Colardean (p. 60) tetigit: à côté de la *δύναμις ὀρεκτικὴ καὶ ἐκκλιτική* s'exerce la *δύναμις ὁρμητικὴ καὶ ἀφορμητική,* plus proprement active. Intuearis enim quaeso utriusque partis notas: prioris sunt negationes: *ἀνανάγκαστος, ἀήττητος* qs., alterius affirmationes: *αἰδήμων, εὐχάριστος* qs.[1]) Primum enim nemo beatus potest esse, nisi ea mala, quae *ἐκκλίνει,* re vera fugit; quod fieri non potest, quamdiu quae multitudini mala videntur, paupertas, exilium, mors, alia, quippe quae fugere non possit, ipsi quoque mala sunt (*ἀνέχου!*); neque quisquam beatus esse potest, nisi ea bona, quorum *ὀρέγεται,* re vera assequitur; quod fieri non potest, quamdiu quae multitudini bona videntur, divitiae, honores, alia, quippe quae non sint penes eum, ipsi quoque bona sunt (*ἀπέχου!*). Cum autem Epicteti schola vitae hominumque consuetudinis praeparatio sit, primum *τόπον* negativum esse necesse est; neque enim quicquam homines aut res externae ad verum bonum malumque conferunt. Contra eadem de causa, cum schola vitae praeparatio sit, secundum *τόπον* affirmativum esse necesse est. Beatus enim nemo potest esse, *⟨ἂν⟩ μή τι εἰς τὸ κοινὸν ὠφέλιμον προσφέρηται* (I 19,13). Itaque, quae maxime contraria videntur, inter se bene coniungi possunt, atque, prout animum aut in se ipsum aut in homines intendit, dicere potest (III 5,7): *Ἐμοὶ μὲν γὰρ καταληφθῆναι γένοιτο μηδενὸς ἄλλου ἐπιμελουμένῳ ἢ τῆς προαιρέσεως τῆς ἐμῆς κτλ.* atque (IV 6,11): *ἐμοὶ δ' οὐδείς ἐστιν ἐγγίων ἐμοῦ* — aut (IV 10,12): *τί οὖν θέλεις ποιῶν εὑρεθῆναι ὑπὸ τοῦ θανάτου; ἐγὼ μὲν τὸ ἐμὸν μέρος ἔργον τί ποτε ἀνθρωπικόν, εὐεργετικόν, κοινωφελές, γενναῖον.*

His duobus *τόποις* longe maxima Epicteti diatribarum pars impertitur et praesertim priori ea amplitudine, ut sane quidem doctrinae summam, ut Martha l. c., his verbis amplecti possimus: *ἀνέχου καὶ ἀπέχου* (frg. X); sed etiam ad alterum nonnullae diatribae conferuntur, velut II 10.

Neque vero tertius *τόπος περὶ τὰς συγκαταθέσεις* in diatribis explicatur, sed tantum obiter memoratur; quem Epictetus vix in schola tractavit, nam *τρίτος ἐστὶν ὁ ἤδη τοῖς προκόπτουσιν ἐπιβάλλων* . . .

---

[1]) II 8, 29: *δείξω ὑμῖν νεῦρα φιλοσόφου . . . ὄρεξιν ἀναπότευκτον, ἔκκλισιν ἀπερίπτωτον, ὁρμὴν καθήκουσαν, πρόθεσιν* (quae aeque atque *ἐπιβολή* ad secundum *τόπον* pertinet IV 6, 26) *ἐπιμελῆ* . . . II 17, 31: *ἐγὼ θέλω μὲν καὶ ἀπαθὴς εἶναι καὶ ἀτάραχος* (primus *τόπος*), *θέλω δ' ὡς εὐσεβὴς καὶ φιλόσοφος καὶ ἐπιμελὴς εἰδέναι τί μοι πρὸς θεούς ἐστι καθῆκον κτλ.* . . III 2, 1—4.

(III 2,5), quem priusquam *πάντα ἔχει καλῶς καὶ ἀσφαλῶς* (III 26,14) aggredi non licet. Ceterum eum non semper accurate a parte *μαθήσεως*, quae *ἄσκησιν* praecedit, secernere videtur (II 8,24): *ἔτι γὰς οὐ θαρρῶ οἷς ἔμαθον καὶ συγκατεθέμην.* Sed veri est similius verbo *συγκατεθέμην* hic artis notionem subiectam non esse neque ad tertium *τόπον* pertinere.[1]) Vera enim Epicteti de tota disciplina atque eruditione sententia ex IV 10,13 mihi elucere videtur: . . . *ἐξεργαζόμενος τὴν δύναμιν τὴν χρηστικὴν τῶν φαντασιῶν* (*μάθησις*), *ἀπάθειαν ἐκπονῶν* (*πρῶτος τόπος*), *ταῖς σχέσεσι τὰ οἰκεῖα ἀποδιδούς* (*δεύτερος τόπος*). *εἰ οὕτως εὐτυχής εἰμι, καὶ τοῦ τρίτου τόπου παραπτόμενος, τοῦ περὶ τὴν τῶν κριμάτων ἀσφάλειαν.* Tertius igitur *τόπος* praecipua paucorum fortuna est neque *τῷ τυχόντι δεδομένον* (III 21,17); atque fortasse aliquantum illustrabitur imaginibus Stoici perfecti et Cynici comparatis. Nam supra perfectum hominem Stoicum eminet verus praeceptor Cynicus. Quod Epictetum initio Cynicum fuisse atque Musonii schola Stoicum redditum esse coniectum est, haec quaestio mihi vana videtur, quod Epicteti senis diatribae ad nos pervenerunt, de adulescente nihil fere notum est. Ille vero cynismus, quem III 22 (IV 8,30—33) prae se fert., stoicismo nititur.[2]) Atque aeque ineptum est tertium *τόπον* meditari priores nondum satis amplexum, atque *κυνίζειν* nondum satis perfectum Stoicum. Itaque nec *συγκαταθετικὸν τόπον* neque *κυνίζειν*, quod utrumque philosopho solum professionali tamquam beneficium divinum donatur,[3]) ab illo in schola cultum esse licet conicere.

Iam ad sermonem institutum revertamur: Epicteti disciplina cum maxime ad illud *ἀνέχου καὶ ἀπέχου* pertineat, optime conveniunt populares philosophae *διαλέξεις*, illae *ἀποδείξεις . . . περὶ θανάτου, περὶ πόνου, περὶ πενίας, περὶ τῶν ὁμοίων, ὡς οὐ κακῶν ὄντων, πάλιν δ' αὖ περὶ ζωῆς, περὶ ἡδονῆς, περὶ πλούτου, περὶ τῶν παραπλησίων τούτοις, ὡς οὐκ ἀγαθά ἐστιν* (Muson. I p. 3). Itaque Epictetus illa materia — id quod ex tabula addita intellegitur — admodum est usus. Iam vero, quae de his omnibus dici solent, quem ad modum ea ad suam, quam modo adumbravimus, disciplinam conferat, intueamur.

Unam rem in vario diatribarum contextu adhibet, velut ea quae *περὶ φυγῆς* dici solent:

II 6,22 cum disputet de adiaphoris,
II 16,24—38 de rectis dogmatibus,
IV 4,34—36 de vera libertate,
I 25,18—20 ad discipulum, qui metuit Romae *περιστάσεις*,

---

[1]) de tertia parte praeclare disseruit Bonhoeffer l. c. I p. 22—27.
[2]) quod recte explicavit Renner l. c. I p. 12. cf. quae ad haec dixit Bonhoeffer, Wochenschr. f. klass. Phil. 1904 p. 573.
[3]) *εἰ οὕτως εὐτυχής εἰμι* (IV 10, 13), *οὐ τῷ τυχόντι δεδομένον* (III 21, 17).

III 24 passim ad adulescentem quendam, qui Athenis Romam profectus patriae propinquorumque desiderio captus est (cf. p. 45).

In populari dialexi eiusmodi res totum corpus et caput sunt; velut (Tel. III) περὶ φυγῆς varias in partes per se disputatur neque quidquam aliud tangitur. Contra Epictetus harum rerum suo quaque loco tamquam materia usus est, ut ipsius aedificia exstrueret. Velut III 10 non proprie περὶ νόσου loquitur sed de hoc (§ 18): ὅτι ἔξω τῆς προαιρέσεως οὐδέν ἐστιν οὔτε ἀγαθὸν οὔτε κακὸν καὶ ὅτι οὐ δεῖ προηγεῖσθαι τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἐπακολουθεῖν, et in hac re disserenda morbo discipuli exemplo quodam utitur.

Itaque in una Epicteti diatriba, si res poscit, maxime varii loci dialexeos adhibentur, ut in illa, quam habuit περὶ Κυνισμοῦ, III 22:

1. Quid sit Cynicus.

1: Interrogatus a discipulo ποῖόν τινα εἶναι δεῖ τὸν κυνίζοντα καὶ τίς ἡ πρόληψις ἡ τοῦ πράγματος Epictetus disputat

2—8:	de personarum assignatione	περὶ περιστάσεων (Tel. VI) vel περὶ προσηκόντων
9—12:	Cynismus non externis continetur	περὶ τοῦ σχήματος (Dio, or. 72)
13—22:	Aliis licet se abdere, Cynicus nihil nisi castitatem potest opponere, nam si quid abdendum putat, si metuit, Cynicum perdidit	περὶ φόβου

2. Quae sint officia Cynici.

23—25:	Sibi conscius debet esse divinae missionis,	
26—37:	homines docere vitam beatam non externis sed	περὶ ἐλευθερίας
38—44:	vera interiore libertate contineri,	
45—49:	exemplo esse modeste et cum egestate vivendi.	περὶ πενίας
50—52:	Examinet se, sitne idoneus, qui haec tanta subeat.	

3. Illud ἀνέχου καὶ ἀπέχου ad Cynicum praecipue valet.

53—61:	Male tractabitur,	περὶ πόνου de dolore (Cic. Tusc. II 35)
62—66:	neque amicum habebit	περὶ φιλίας } vel ἐρημίας
67—76:	neque uxorem nec liberos;	περὶ γάμου }
77—82:	nam eius est omnes homines amare;	περὶ φιλανθρωπίας
83—85:	non tempus erit rei publicae capessendae	εἰ πολιτευτέον

4. De praeparatione Cynici.

86—89: Providere debet corporis vigori	*περὶ πόνου* de labore (Muson VII, Tel. IV B)
90—92: et animi alacritati ut Diogenes.	
93—99: Ante omnia decet eum purum esse et conscium divinae missionis,	
100—106: externa neglegere, ignominiam ferre, verbera, cetera,	*περὶ δόξης,* de vita in honorata, de constantia sapientis
107—109: his omnibus ad cynismum se praeparare	

Num Teletis similis est haec diatriba? Num ullius illarum *διαλέξεων*? Immo toti illarum fines Epicteto patent, caput huius quidem diatribae III 22 extra illos fines sublime fertur.

Sed eae ipsae diatribae, in quibus popularis philosophiae themata subsistunt, aliquantum distant ab illis popularibus dissertationibus. In medio ponamus eam, quae inter omnes Epicteti diatribas illis maxime appropinquare videtur, diatribam *περὶ ἐλευθερίας,*

IV 1:

1—5: Ponitur et circumscribitur hoc:

ἐλεύθερός ἐστιν ὁ ζῶν ὡς βούλεται.

I. 1. Hominum de libertate errores castigantur.

6—32: Sermo cum consule fingitur.
6—10: Nobilitas nullius momenti est;
11—14: imperatori servit;
15—23: amato servit;
24—32: de vera libertate agitur.
33—40: Curriculum vitae illius, quem fortuna extulit, depingitur; servus manet.
41—50: causa est *τὸ τὰς προλήψεις τὰς κοινὰς μὴ δύναϑαι ἐφαρμόζειν τοῖς ἐπὶ μέρους.*

2. Ubi vera libertas sit posita.

51—66: Nemo qui *κακοδαιμονεῖ, δυσροεῖ* similiave patitur, liber est.
62—67: } Ubi libertas vitaqae beata positae non sint et ubi
68—75: } reperiantur.

3. Auditoribus praecipitur, quomodo agant; verae libertatis imago splendide depingitur.

76—80: Bona corporis valetudo huc nil confert.
81—84: Quomodo sit exercendum.
85—90: Quomodo inde vera libertas eveniat. — Oratio ad miram quandam exsultationem et triumphum attollitur. —
91—98: Constantia hominis vere liberi defendit a malis, non imperatoris favor.
98—102: Deo igitur nos commendemus.
103—110: deus externa dedit; libenter ea reddamus.

111—113: Tum demum vere liberi erimus.
114—122: Quin servus, modo hoc sit animo, liber est neque a quoquam potest opprimi. (Diogenes!)
123—127: Ita ne Socrates quidem aut quicumque iniuria condemnatur vel male tractatur mali quicquam patitur.
128—131: Omnia breviter astringuntur; finis fit verbis Cleanthis:
ἄγου δέ μ', ὦ Ζεῦ, καὶ σύ γ' ἡ πεπρωμένη,
ὅποι ποθ' ὑμῖν εἰμι διατεταγμένος.

Haec pars licet primo obtutu popularis dialexeos similis videatur; tamen eam, modo diligentius intuearis, aliquid dissimile, proprium, singulare esse cognosces. Non ut in Teletis *περὶ φυγῆς* (III) eadem forma, idem color per totam compositionem servatur, sed in prima parte (6—50) saturae more characterismis adhibitis hominum errores castigantur; in secunda (51—75) Socratis dialectica ratione, ubi posita sit vera libertas, statuitur; in tertia (76—131) Epictetus nullo fere dialogo adhibito discipulos exhortatur et praecipit, quomodo veram libertatem, vitam beatam assequantur.

Proprium ac perfectum vero consilium huius diatribae tum demum cognoscimus, cum in alteram partem oculos intendimus:

II. Quomodo, quae in schola didicerint, in vitam conferant.

Ἀλλὰ τί λέγεις, φιλόσοφε; καλεῖ σε ὁ τύραννος ἐροῦντά τι ὧν οὐ πρέπει σοι. λέγεις ἢ οὐ λέγεις; εἰπέ μοι. Tum adulescenti, quae in schola didicerit de bonis et malis, considerandum et in vitam convertendum est. Sed nonnulli aiunt (138): *ποῦ εἰμι; ἐν σχολῇ. καὶ ἀκούουσί μου τίνες; λέγω μετὰ τῶν φιλοσόφων. ἀλλ' ἐξελήλυθα τῆς σχολῆς· ἆρον ἐκεῖνα τὰ τῶν σχολαστικῶν καὶ τῶν μωρῶν.* Epictetus vero se dicit velle videre, quomodo discipuli in vita se gerant (143): *ἤθελον ἐπιστῆναί τινι αὐτῶν συνουσιάζοντι ἵνα ἴδω, πῶς τείνεται καὶ ποίας φωνὰς ἀφίησιν κτλ.*, cf. I 29,38.
144—150: quantum sit periculum, ne quis in vita *δοῦλος* fiat.
151—158: Exemplum vere liberi hominis se ipsum proponere non audet: *θέλω νὴ θεοὺς καὶ εὔχομαι, ἀλλ' οὔπω δύναμαι κτλ.* — sed Diogenem et
159—169: Socratem, qui idem civis, mariti, patris exemplum se praestiterit.
170—177: Finem facit *προτρεπτικός* quidam sermo, ut qui velit liber esse, omnia quae in schola didicerit, re probet: *θεράπευσον ἀντὶ γέροντος πλουσίου φιλόσοφον, περὶ θύρας ὄφθητι τὰς τούτου· οὐκ ἀσχημονήσεις ὀφθείς, οὐκ ἀπελεύσῃ κενὸς οὐδ' ἀκερδής, ἂν ὡς δεῖ προσέλθῃς. εἰ δὲ μή, πείρασόν γ'· οὐκ ἔστιν αἰσχρὰ ἡ πεῖρα.*

Qua altera parte lustrata totam diatribam apparet apud discipulos habitam esse, qui parabant e schola in vitam publicam et consuetudinem hominum egredi. Postquam priore parte fundamenta totius suae disciplinae in discipulorum abiturorum animos revocavit eisque veram libertatem ante oculos posuit, altera parte monet, ut quae in schola didicerint, vita servent.

III.

> Verum enim invenire volumus, non tamquam adversarium aliquem convincere. Cic. de fin. I 13.

Ea re, quam modo in diatriba IV 1 tractanda observavimus, iam ad scholam Epicteti spectandam adducimur. Nam etiam in sequentibus libri quarti diatribis schola vitae opponitur: 2,1.2; 3,3; 4,11.29.30; 5,36.37; 6,12 ss. 25 ss.; 7,39.40. Sed etiam ceteris diatribis praecipitur, quomodo is, qui philosophiae studuit, versetur coram publico, quomodo hominum consuetudine utatur. IV 8 enim disputatur *πρὸς τοὺς ταχέως ἐπὶ τὸ σχῆμα τῶν φιλοσόφων ἐπιπηδῶντας,* 9 de voluptate et libidine, 10 testamentum quoddam philosophum ab Epicteto discipulis commendatur, quo gravius vix quicquam inveniri potest (11 s., 14—17), denique 11, 12, 13 praecepta sapientiae ad cotidianam vitam pertinentia proponuntur. Sed praeter quam quod schola et vita comparantur, aliae quarti libri proprietates conspicuae sunt. Nulla diatriba fortuitis quaestionibus peregrinorum aut discipulorum id quod totiens fit in prioribus libris — efficitur, sed Epictetus ipse initio uniuscuiusque diatribae, de qua re disserat, exponit: IV 1—7, 10—13; solae diatribae 8 et 9 a rebus generalibus ordiuntur, priusquam praesens ac specialis casus aditur. Et quidem initium fit, cum aut philosophus exhortatur: 2, 3, 4, 8, 9, 12, aut more popularis dialexeos, quem p. 24 s. explicavimus, vitium vel errorem adumbrat et contra disputat:

6: *Ἀνιῶμαι, φησίν, ἐλεούμενος.*[1])

7: *Τί ποιεῖ φοβερὸν τὸν τύραννον;* — *οἱ δορύφοροι, φησί, καὶ αἱ μάχαιραι κτλ.*

9,6: (ubi propria causa incipit): *Καὶ τί, φησίν, ἀπολλύω;*

10: *Ἀπορία πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις περὶ τὰ ἐκτὸς γίνεται, ἀμηχανία περὶ τὰ ἐκτός. . .*

11: *Ἀμφισβητοῦσί τινες, εἰ ἐν τῇ φύσει κτλ.*

13: *Ὅταν τις . . . πῶς ποτε ἐξαγόμεθα καὶ αὐτοὶ κτλ.*

Quae initia in ceteris libris, etsi occurrunt, tamen multo rarius reperiuntur. Huic rei convenit, quod tota quarti libri diatribarum ratio est aut exhortandi aut contra disputandi. Quare si IV 1,51—75

---

[1]) Non discipulum sed Epictetum ipsum hoc ponere et ex eo apparet quod VI 6 materia ad 5 (§ 22!) annectitur, et quod IV 7 et 9, 6 similiter incipiunt. Hoc est illud *φησίν* iudiciale et eristicum, de quo p. 23 s. egimus.

omittimus, Socraticus dialogus perraro, nonnullis in diatribis (2, 3, 4, 8, 9, 12) omnino non adhibetur; adhibentur eristicae quaestiones et altercationes adversarii ficti, contra quas Epictetus disputat: 3,8; 4,5.24.[1]) 28.32—37; 9,6.17; 13,9.17. Conspicimus ergo in IV 2—13 populares philosophas *διαλέξεις* et ex materia, quae ad cotidianam vitam hominumque consuetudinem pertinet, et ex forma modoque refellendi et exhortandi.

Iam vero ex eis, quae disputavimus, diatribas IV 2—13 unum quiddam esse apparuit; accedit, quod maior pars eiusdem est ambitus.

	IV 4 paragraphorum	48,	
	5 : 37,	6 : 38,	
	7 : 41,	8 : 43,	
(9 : 18)	10 : 36,	11 : 36,	(12 : 21, 13 : 24).

Continet igitur quartus liber cyclum dissertationum apud discipulos abituros habitum, cuius prima illa de libertate diatriba est quasi prooemium.

Ea quae de quarto libro iudicavimus, magni momenti esse arbitramur etiam ad ceterorum librorum diatribas iudicandas; quarum periocham nunc intueamur. Qua in re animadvertendum est inscriptiones aliquam in partem falsas aut saltem non commodas esse; velut I 10 falso inscribitur *πρὸς τοὺς περὶ τὰς ἐν Ῥώμῃ προαγωγὰς ἐσπουδακότας*; immo Epictetus illius *ἐσπουδακότος* exemplo usus discipulos, ut sint industrii exhortatur.

In primo libro

logica et physica (i. e. theologica, cosmologica) principia etbicarum scholarum exponuntur: 1, 2; 3, 6, 9, 12, 13, 14, 16, 19 (11 ss.!) 22; nonnulla ad scholam pertinentia disseruntur, quorum sunt, quae fortuitis quaestionibus eliciantur: 4: *περὶ προκοπῆς*, 10: de industria, 11 (39. 40!) et 15 (6—8): de difficultate philosophandi; 7, 8, 17, 26: necessaria esse logica studia; 18, 28: ne falsis visis seducti in errores incidant; contra 27: ne nimis logicis studeant. Interdum Epicurei, Pyrronei, Academici impugnantur: 5, 20 (17 ss.!), 23, 27. Adhortationes denique ad discipulos e schola exituros diriguntur: 24, 25, 29, 30.[2])

In secundo libro

explicat Epictetus, quomodo discipuli secundum ea, quae de bonis, malis, adiaphoris didicerint, libere, constanter, sine metu possint vivere et abiciant *δόγματα, οἴησιν, φαντασίαν*: 1, 2 — quacum coniungendam puto 3 —, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 15 (de falsa constantia:) 16, 17; et simul officia praestent: 5, 6, 7, 10, 22; in agendo verti philosophiam, proïnde agant discipuli: 9, 18, 19, 21 neve nimis

---

[1]) hoc loco antea dialectice, quamquam una sola quaestione, statuitur, quorsus spectet altercatio; quod multo amplius fit in Ciceronis Tusculanis disputationibus.

[2]) cf. Colardeau p. 112.

tribuant dicendo: 23. Interea nonnumquam, praecipue 20, increpat Epicureos et Academicos. Ultima secundi libri diatriba (26) nihil fere praebet nisi iterationes; ad 1—3 cf. I 18, ad 4—7 II 12.

In tertio libro
adhortatur discipulos, ut se exerceant et in quibuslibet casibus sua praestent (ἄσκησις): 2, 3, 5, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17,[1]) 18, 19, 20, 24, 25, 26. Inter ceteras eminent 21, 22, 23, ubi praeceptoris officia proponuntur.

Videmus ergo quattuor librorum, qui exstant, periocham, ut mente amplectamur et circumspiciamus, ad scholae condiciones casusque nos referre necesse esse. Et quidem — quae Colardeau in secunda parte libri sui dilucide depinxit — nunc tirones inducuntur, velut I 4 (1, 9!) ad tirones dirigitur:[2]) nunc iam progredientes castigantur, monentur (II 19, 29—34); denique tempore scholarum absumpto ad vitam dimittuntur. „C' était un évènement dans la petite école de Nicopolis.“ [3]) Abituris separatim multas diatribas eum impertire modo vidimus: I 24, 25, 29, 30, IV 1—13. Neque vero II 5, III 13, III 24, ut Colardeau l. c. p. 111, in his numerem, nam primum schola et vita etiam in aliis Epicteti scholis opponuntur, tum II 5 necessaria est ad ea supplenda, quae II 1 exposuit; quamquam enim θαρρεῖν τὰ ἐκτός tamen etiam ἐπιμελεῖσθαι est philosophi. In III 13 unus ex illis casibus, in quibus philosophus sua praestet, proponitur. III 24 non ad discipulum abiturum dirigitur, sed ad adulescentem quendam, quem antea Epicteti scholam frequentasse conicere licet (31, 78 ss.), qui Athenis profectus (54, 77) Romam iter facit (77), ut a divite quodam aliquid impetret (44 ss.); desiderio Athenarum patriae captus (22, 27, 77) curisque sollicitatus ad Epictetum pristinum magistrum animi confirmandi causa devertitur.

In qualem autem vitam discipuli egressi sint, brevibus verbis expediamus. Ivo Bruns[4]) eos eo consilio Epicteti scholam frequentare explicat, ut ipsi postea doceant, saepissime enim Epictetum de futuro magisterio discipulorum agere, velut II 1, 34—35; 21, 10; III 2, 10; 13, 22; 21, 11. 17—19; I 4, 10 totisque diatribis III 21. III 23. II 12. Nonnulli discipuli licet ad futurum magisterium se praeparaverint: saepius etiam eis honorum curriculum vel imperatoris aula proponitur atque pericula inde imminentia. I 24 s. nobiles certe adulescentes parant Romam proficisci (24, 12; 25, 26 s.); nobilibus solum licet itinera facere ut is, quem Epictetus alloquitur III 24; ad divitem discipulum dirigitur IV 7 (39 s.); uni sunt divites pro-

---

[1]) ubi demonstratur, divitias et externa non iniuste divisa esse; proïnde ne invideant discipuli.

[2]) cf. Hartmann Arrian und Epiktet, N. Jb. 1905 p. 259: . . . das erste Kapitel des ersten Buches ist mit seinem Thema περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν καὶ οὐκ ἐφ' ἡμῖν zur Einführung sehr gut geeignet . . . qs.

[3]) Colardeau l c. p. 111.

[4]) de schola Epicteti, progr. univers. Kiel 1897, p. 18 s.

pinqui (I 24,14). Iure ergo dicit Hartmann (l. c. p. 256): Die Schülerwelt, in deren Reihen wir Arrian denken, eine aus hellenischen und römischen Elementen gemischte junge Gesellschaft, war wohl der Mehrzahl nach, gleich ihm, entschlossen, bald in römische Dienste zu treten; gar oft weist ja Epiktet auf die sich ihnen bald erschließende Ämterlaufbahn, wohl auch auf die Aula des Kaisers hin.

Tum demum, cum Epicteti diatribas hoc modo quasi intra marginem scholae et discipulorum vitae aspicimus, claram imaginem accipimus. Si eas ad rationem ac disciplinam Stoicam solum revocare studeremus, cum Arnimio[1]) et Stuhrmannio[2]) eas ordine carere iudicare necesse esset.

Cum autem credibile sit Arrianum diatribas eo ipso ordine, quo ab Epicteto habitae sunt, conscripsisse,[3]) forsitan adducatur aliquis, ut quattuor diatribarum libros perfectum scholae cursum esse iudicet. Quod non satis comprobari potest, cum partem tantum diatribarum Epicteti possideamus atque cum eae ipsae diatribae, quae ad nostram aetatem pervenerunt, non strictis scholae legibus moderatam rationem Epicteteam, sed liberam potius et solutam nobis depingant.[4])

Neque vero solum ordo diatribarum, sed totae rationes modique scholae vitam sequuntur. Ipse enim tres scholarum characteres secernit III 23,33: *προτρεπτικόν, ἐλεγκτικόν, διδασκαλικόν.* Sane quidem *προτρεπτικός* et *ἐλεγκτικός* non clare separantur; nam quod exemplum *προτρεπικοῦ* affert III 23,34ss., nihil aliud est nisi *ἔλεγξις.*[5]) Etiam II 26,4 *προτρεπτικός* et *ἐλεγκτικός* sunt unum. Atque quod III 21,19 philosophiae fines dividit in *τὴν ἐλεγκτικήν χώραν* (Socratis), *τὴν βασιλικὴν καὶ ἐκπληκτικήν* (Diogenis), *τὴν διδασκαλικὴν καὶ δογματικήν* (Zenonis), ne illa quidem Diogenis *ἐκπληκτική* aliud est atque gradatio quadam *ἐλεγκτικῆς.*

Ergo philosophi oratio valere debet ad intellectum: *διδασκαλική, δογματική,* et ad voluntatem: *ἐλεγκτική (ἐκπληκτική), προτρεπτική.* Contra Epictetus ad affectum valere eam vetat (III 23,37s.: '*κομψῶς ἔφρασεν κτλ.*'). Praeter intellectum et voluntatem etiam ad affectum valere oratoris esse cum communis rhetorum doctrina est tum Cicero demonstrat (Brutus 185): tria sunt enim, ut quidem ego sentio, quae sint efficienda dicendo: ut doceatur is, apud quem dicetur, ut delectetur, ut moveatur vehementius. Tamen et apud philosophum et apud oratorem maximum et gravissimum est ad voluntatem valere, movere; ea est *βασιλικὴ χώρα.*[6])

---

1) WRE s. v. Epicteti.
2) de vocabulis notionum philos. in Epicteti libris, Jena 1905.
3) Hartmann l. c. p. 259.
4) cf. p. 56.
5) Bonhoeffer l. c. I p. 8 n.
6) cf. Cicero, Brutus 198: hoc erat oratoris officium partitione (185) tertium, genere maximum. cf. etiam 276.

In multis Epicteti diatribis hi tres characteres coniunctim exstant; velut vidimus in diatriba IV 1 excutienda primam partem *ἐλεγκτικήν*, secundam *διδασκαλικήν*, tertiam *προτρεπτικήν* esse. Prout autem alius character eminet, alius color, alius modus gignitur. Velut quarti libri diatribae protrepticae sunt, nonnullae statim *προτρεπτικῶς* incipiunt: 2,1 *δεῖ προσέχειν*, 3,1 *ἐκεῖνο πρόχειρον ἔχε*, 4,1 *μέμνησο* 23.29; 8,1 *μηδέποτ' ἀπὸ τῶν κοινῶν τινα μήτ' ἐπαινέσητε κτλ.* Etiam alias protrepticus color praevalet ut II 19. A quibus protrepticis partibus conspicuum est Socraticum dialogum fere plane abesse, ut II 19, 20—34. Praecipue *ἐλεγκτικῶς* disputat contra Epicureos et Academicos (II 20) et visitatores, ut Nasonem (II 14), praecipue *διδασκαλικῶς* interdum ad discipulos (I 8, II 12).

Quare equidem, cum non dubitem diatribas IV 2—13, II 7,[1]) I 12,[2]) alias populari philosophae dialexi inserere, nolo eas quoque in illarum numero haberi, quae Socratica ratione docendi aut refellendi magis utuntur, praesertim cum saepe ne materia quidem cum illis cohaereant. An quid illa diatriba I 10, qua Epictetus tam efficaciter discipulos, ut sint industrii, monet, ad popularem philosopham dialexin? An quis audeat dialogos I 11, II 4, II 14 aequare cum Teletis, cum Dionis dialexibus? Si istud faceremus, fieri non posset, quin Epictetum nobilissimum „diatribarum" auctorem iudicaremus; atqui ineptum est totum Epictetum huic generi inserere: licet diatribas IV 2—13, I 12, II 7 in popularium dialexeon Teletum, Dionum numero ducas, sunt, quas Socraticos dialogos apte nominemus, sunt etiam, quae neque dialexeos, neque dialogi specimina ferant et quibus fortasse generalem notionem '*λόγοι*' commode iniungamus. At omnes universae sunt *διατριβαί*, nam apud discipulos *(συν)διατρίβοντας* Epictetus eas habuit. Quantopere ista *διατριβῆς κατ' ἐξοχήν* notio res confudit!

Sed Epicteti diatribae quo modo intra eius scholam se habuerint, iam pergamus illustrare. Neque enim solum discipulorum consuetudinem ex eis cognoscimus, sed etiam a peregrinis saepe eum visitari, saepe ad eum quaestiones deferri videmus. Est, cum Epictetus ipse talia renarret, ut I 10,1 ss.; 19,26 ss.; III 17,4 ss., sicut etiam sermonem cum discipulo habitum reddit II 15. Saepius Arrianus nobis sermones ipsos servavit, ut nos tamquam arbitri disputantibus adsimus. Hartmann (l. c. p. 260) etiam hos sermones fictos plerosque putat, cum dicit: Als fragende Person in solchen fingierten Dialogen führte Epiktet, wie es scheint, gerne irgend eine Figur ein, die früher mit ihm in Berührung gekommen war: ehrgeizige Leutchen, Staatsbeamte und allerlei Vertreter menschlicher Klugheit und Torheit; doch wo bestimmte Personen durch

---

[1]) *Διὰ τὸ ἀκαίρως μαντεύεσθαι πολλοὶ καθήκοντα πολλὰ π ο ρ α λ ε ί π ο μ ε ν.* Socratica ratione caret.

[2]) *Περὶ θεῶν οἵ μέν τ ι ν έ ς εἰσιν ⟨οἵ⟩ λ έ γ ο ν τ ε ς κτλ.* Abest Socratica ratio, adhibetur eristica (§ 11): '*ἀλλ' ἐγὼ θέλω κτλ. . . .' μαινόμενος εἶ, παραφρονεῖς.*

Namen oder Umstände wenigstens den Zeitgenossen erkenntlich bezeichnet werden, liegen gewiß die Begebenheiten von der Zeit, in welcher sie Epiktet als belehrendes Material verwendet, entfernt, denn so freimütig Epiktet war, so frei war er gewiß von der Taktlosigkeit, intime noch bestehende Verhältnisse von Leuten, die sich vertrauensvoll an ihn gewandt, der Neugier oder wohl gar dem Spotte junger Leute, wie seine Schüler doch waren, preiszugeben; noch weniger bestellten sich jene, die ihn in manchmal recht heikler Sache als Gewissensberater in Anspruch nahmen, die Schülerwelt zu Zeugen, solche Dinge pflegen unter vier Augen abgemacht zu werden.

Haec ego non laudo; immo persuasum habeo istos sermones re vera ita habitos esse. Nam primum quidem multa, quae nobis inepta videntur, veteribus ut *παρρησία* accepta fuerunt. Diogenes, Bio, alii hac parresia multo audacius quam Epictetus usi sunt; atque quod philosophi Roma pulsi sunt, haec ipsa causa erat, quod linguae parcere inscii nimiae parresiae indulgebant. Ceterum Epictetus ipse exemplum parresiae suae affert (II 12, 17—24); interdum etiam fit, ut aliquis Epicteti verba moleste ferat (II 14, 17—22). Vehementissimam vero obiurgationem (II 4. 5 ... *οὐ θέλεις οὖν ῥιφῆναί που καὶ αὐτὸς ἐπὶ κοπρίαν ὡς σκεῦος ἄχρηστον, ὡς κόπριον*) Hartmann ipse l. c. re vera adhibitam esse concedere videtur: '... scheute sich nicht, eine ihm entgegentretende Person mit bittrer Wahrheit zu bedienen (II 4)'. Quam libere veteres coram aliis dicere ausi sint, ex § 2 quoque eiusdem diatribae cognosci potest. Nam philologus ille adulter quaerit: *Ἀλλ' ἂν ἀφέντες τοῦτο τὸ πιστόν, πρὸς ὃ πεφύκαμεν, ἐπιβουλεύωμεν τῇ γυναικὶ τοῦ γείτονος, τί ποιοῦμεν* ...; Itaque Hartmannii argumenta non idonea sunt, quibus refutetur Epictetum re vera coram discipulis cum his omnibus disputavisse. Immo quibus haec clare comprobentur, apta sunt haec:

I 11 Arrianus narrat: *Ἀφικομένου δέ τινος πρὸς αὐτὸν τῶν ἐν τέλει πυθόμενος παρ' αὐτοῦ τὰ ἐπὶ μέρους ἠρώτησεν* (Epictetus), *εἰ καὶ τέκνα εἴη αὐτῷ καὶ γυνή. τοῦ δ' ὁμολογήσαντος προσεπύθετο· πῶς τι οὖν χρῇ τῷ πράγματι; — Ἀθλίως, ἔφη.* — qs. Hunc sermonem re vera ita accidisse, ut Arrianus narrat, quis est, qui neget? Eodem modo Arrianus inchoat I 15, 1: *Συμβουλευομένου τινός, πῶς τὸν ἀδελφὸν πείσῃ μηκέτι χαλεπῶς αὐτῷ ἔχειν ... ἔφη* (Epictetus) ... 6: *Εἰπόντος δὲ τοῦ συμβουλευομένου ὅτι* ...; item II 24, III 1, III 9; porro III 4 et III 7, quas Hartmann (p. 261 s) fictas esse affirmat: III 4: *Τοῦ δ' ἐπιτρόπου τῆς Ἠπείρου ἀκοσμότερον σπουδάσαντος κωμῳδῷ τινι καὶ ἐπὶ τούτῳ δημοσίᾳ λοιδορηθέντος, εἶτα ἑξῆς ἀπαγγείλαντος πρὸς αὐτόν, ὅτι ἐλοιδορήθη, καὶ ἀγανακτοῦντος πρὸς τοὺς λοιδορήσαντας ... ἔφη ... εἰπόντος δ' ἐκείνου ... ἔφη* ..., III 7: *Τοῦ δὲ διορθωτοῦ εἰσελθόντος πρὸς αὐτὸν* (*ἦν δ' οὗτος Ἐπικούρειος*) *Ἄξιον, ἔφη,* ... (4): *Ἀρνησαμένου δ' ἐκείνου καὶ εἰπόντος* ...

Simili modo Arrianus, dum Epictetus doceat, quosdam intrare narrat: II 4: *Λέγοντος αὐτοῦ* (scil. *Ἐπικτήτου*) *ὅτι ... εἰσῆλθέν τις τῶν δοκούντων φιλολόγων, ὃς κατείληπτό ποτε μοιχὸς ἐν τῇ πόλει.*

ὁ δ' Ἀλλ' ἄν, φησίν . . ., II 14: *Εἰσελθόντος τινὸς τῶν Ῥωμαϊκῶν μετὰ τοῦ υἱοῦ καὶ ἐπακούοντος ἑνὸς ἀναγνώσματος* (Epicteti) *Οὗτος, ἔφη* (Epictetus), *ὁ τρόπος ἐστὶ τῆς διδασκαλίας καὶ ἀπεσιώπησεν. ἀξιοῦντος δ' ἐκείνου ἐρεῖν τὰ ἑξῆς . . . ἔφη . . .* Hos sermones omnes Arrianus ita narrat, ut nos cogat dicere eos coram ipso ceterisque discipulis re vera habitos neque ab Epicteto docendi causa narratos aut fictos esse. Praeterea si solum docendi causa Epictetus hos dialogos finxisset, cur dialogum tam rigide a primo ad ultimum vocabulum perduxisset, cum ibi, ubi dialogi renarrantur (I 10,1 ss.; 19,26 ss.; III 17,4 ss.) aut finguntur, pars tantum diatribae eis impertiatur? Ivo Bruns (l. c. p. 11) ait: „Atque praesente schola et Nasonem cum Epicteto collocutum et adulterum grammaticum ab eo vituperatum esse certum est; sed etiam cum ceteris, quia ‚ad eum intrasse' dicuntur, coram discipulis videtur egisse. Neque aliter iudico de magistratus adhortatione (I 11) et de importuni repudiatione (II 24). Unam invenio cum eiusmodi interlocutore disputationem, quam fortasse non audivit in schola Arrianus (III 7)." Profecto inaudita et incredibilis quaedam parresia est huius diatribae (III 7, 31); tamen equidem demonstrasse mihi videor etiam III 7 coram Arriano ceterisque discipulis habitam esse. Nam cur ex tot diatribis haec una excipiatur? Sane vero si, quibuscumque Epicteti oratio interciditur altercationibus, eas ei utique, quem Epictetus alloqueretur tribueremus, procul a vero aberraremus. Immo ille ipse sibi opponit, cum colloquentis locum capit. Suo iure Hartmann (p. 261) negat haec (III 7,32): *ἀλλὰ δύναμαι ὃν θέλω εἰς φυλακὴν βαλεῖν.* (— *ὡς λίθον* —) *ἀλλὰ δύναμαι ξυλοκοπῆσαι ὃν θέλω.* (— *ὡς ὄνον* —) interlocutoris ipsius esse. Immo haec Epictetus intericit, ut acumina ingenii sui (*ὡς λίθον, ὡς ὄνον*) iniungat. Magis etiam haec Epicteti ratio conspicitur IV 1,123, ubi ea ipsa exempla, quibus Epictetus argumentis utitur, Socratis et Helvidii, interlocutori tribuuntur.

Sermones, quos commemoravimus, re vera, cum illi in scholam intrassent, itaque non bene considerato consilio sed forte casuque habitos esse,[1]) ex hoc quoque intellegitur, quod ex diatribarum ordine aliquam in partem excidunt. Itaque in quattuor librorum periocha componenda omisi I 11, 15, II 4, 14, 24, III 1, 4, 7.

Cum vero singularibus ex causis, ut discipulorum discessu, ut peregrinorum vel discipulorum quaestionibus multae diatribae provenerint, hoc excutiamus necesse est, utrum hi sermones fortuito saepe orti scholam tanti temporis, fortasse complurium annorum expleverint an Epictetus etiam aliis rationibus docendi usus sit.

Atque de hac re diserte disputavit Bruns, qui quantum scio, primus „de schola Epicteti"[2]) egit. Qui primus novum campum ingreditur, eum hic illic errare necesse est; tamen maiore laude dignus est quam ei, qui postea eius errores refellunt.

---

[1]) cf. etiam Arriani ep. ad Gellium 3: *αὐτόθεν ὁρμηθείς.*
[2]) progr. univ. Kiel 1897.

Bruns igitur (p. 13 ss.) Epictetum statuit interpretatum esse auctores illustres Stoicos cum alios tum Chrysippum his testimoniis allatis: I 4,6 *Τίς οὖν προκόπτει; ὁ πολλὰς Χρυσίππου συντάξεις ἀνεγνωκώς;* . . . I 17,13: *ἆρ' οὖν τοῦτό ἐστι τὸ μέγα καὶ τὸ θαυμαστὸν νοῆσαι Χρύσιππον ἢ ἐξηγήσασθαι;* ... II 16,34; 21,10 s.; III 21,7.

Ego mihi persuasi Stoicos legere et interpretari fundamentum et caput scholae Epicteti fuisse. Nam quod Epictetus discipulos, quod legant vel interpretentur, saepe vituperat, ex hoc adeo non licet colligere hoc e schola eum exclusisse, ut statui possit discipulos hoc solum suum putavisse et hoc solum spectasse, ut discerent Stoicos legere, percipere, interpretari: I 4,9: *'οὗτος' φησίν, 'ἤδη καὶ δι' αὐτοῦ δύναται Χρύσιππον ἀναγιγνώσκειν*, II 21,10 . . . *ἢ καὶ αὐτὸς . . . εἰς τὴν σχολὴν εἰσέρχομαι μόνην τὴν ἱστορίαν μαθησόμενος καὶ τὰ βιβλία νοήσων, ἃ πρότερον οὐκ ἐνόουν, ἂν δ' οὕτω τύχῃ, καὶ ἄλλοις ἐξηγησόμενος;* Cum autem discipuli Stoicos legere et interpretari summam scholae existimaverint, non dubium est, quin etiam plurimum temporis in legendo et interpretando consumptum sit. Ille vero quod discipulos propter haec studia increpat, non vituperat, nisi quod philosophantur *ἄνευ τοῦ πράττειν, μέχρι τοῦ λέγειν* (frg. X). Qui autem *μέχρι τοῦ λέγειν* solum philosophi sunt, non veri Stoici sunt; *τί γὰρ διαφέρει ταῦτα ἐξηγεῖσθαι ἢ τὰ τῶν ἑτεροδόξων;*[1]) Docuit ergo Epictetus profecto Stoicorum scripta, sed eo consilio, ut discipuli etiam secundum ea agerent: Man. c. 49: *ἐγὼ δὲ τί βούλομαι; καταμαθεῖν τὴν φύσιν ταὶ ταύτῃ ἕπεσθαι. ζητῶ οὖν τίς ἐστιν ὁ ἐξηγούμενος. καὶ ἀκούσας ὅτι Χρύσιππος, ἔρχομαι πρὸς αὐτόν. ἀλλ' οὐ νοῶ τὰ γράμματα· ζητῶ οὖν τὸν ἐξηγούμενον· καὶ μέχρι τούτων οὔπω σεμνὸν οὐδέν. ὅταν δὲ εὕρω τὸν ἐξηγούμενον, ἀπολείπεται χρῆσθαι τοῖς παρηγγελμένοις· τοῦτο αὐτὸ μόνον σεμνόν ἐστιν* (cf. etiam I 29,56, IV 4,14).

Accedit aliud. Ut in puerorum scholis poetae, ut in rhetorum scholis oratores et historici tractantur, ita philosophorum scholae („Krone und Gipfel der höheren Bildung")[2]) philosophorum scriptis legendis et interpretandis student. Inde orta est scholiorum moles. Wendland (l. c. p. 26) ait: Die alexandrinische Exegese hat Methoden, Technik, Buchformen geschaffen, die in mannigfachen Abwandlungen und Ausartungen sich auf immer weitere Gebiete ausbreiten. Es ist eine Kontinuität der Buchformen und der Technik, zum Teil auch der Methode, die sich in der seit dem 1. Jahrhundert aufblühenden und bald üppig wuchernden Exegese der Schriften der großen Philosophen . . . fortsetzt. Hoc quamquam pertinet praecipue ad Peripateticos,[3]) tamen etiam ad ceteros, etiam ad Stoicos pertinet. Nam Seneca (ep. 108, 23)[4]) dicit: quae philosophia fuit, facta philo-

---

[1]) II 9, 19.
[2]) Wendland, Hellen. röm. Kultur p. 25.
[3]) velut Andronicum, cf. Arnim, Dio von Prusa p. 112.
[4]) Wendland l. c. p. 36.

logia est. Eiusmodi 'philologi' etiam inter Epicteti discipulos erant. Nam III 2,13 vituperat unum: ... *ἔξω δὲ βλέπεις εἰς τὰ ἀπροαίρετα, τί ἐρεῖ ὁ δεῖνα καὶ τίς εἶναι δόξεις, εἰ φιλόλογος, εἰ Χρύσιππον ἀνέγνως*[1]) *ἢ Ἀντίπατρον*; ... alius quidam dicit (III 21,6 s.): *ἐλθόντες ἀκούσατέ μου σχόλια λέγοντος ... καὶ μὴν ἐγὼ ὑμῖν ἐξηγήσομαι τὰ Χρυσίππεια ὡς οὐδείς, τὴν λέξιν διαλύσω καθαρώτατα, προσθήσω ἄν που καὶ Ἀντιπάτρου καὶ Ἀρχεδήμου φοράν.* Discipuli hoc pollicentur; magister 'scholia' non dixit?

Neque vero ego hac in re Brunsium (p. 15) sequor: veri esse simillimum non solum de Stoicae sectae historia atque monumentis, sed etiam de aliarum disciplinarum placitis exposuisse eum, qui ne rhetoricam quidem artem contemnebat (II 23) et Epicurum Academicosque docte refellere solebat (I 5; 23; II 20; III 7). Voluit enim eos, qui e sua palaestra exissent, paratos esse contra sophismata adversariorum et posse, quae sentirent, cum persuasione explicare. — Primum quod rhetoricam artem non contemnebat, quid ad Epicurum ceterorumque philosophorum studium refert? Deinde hercle non d o c t e eos refellere solebat.[2])

Aliam scholae rationem Bruns describit p. 6 ss.: discipuli commentariolos domi exaratos in schola praelegebant, qui a magistro recensebantur. Duo potissimum documenta Bruns affert: II 1,34 s.: *Καὶ νῦν καιροῦ καλοῦντος ἐκεῖνα δείξεις ἀπελθὼν καὶ ἀναγνώσῃ καὶ ἐμπερπερεύσῃ 'ἰδοὺ πῶς διαλόγους συντίθημι'*; ... II 17,35: *'θέλεις ἀναγνῶ σοι, ἀδελφέ· καὶ σὺ ἐμοί'; 'θαυμαστῶς, ἄνθρωπε, γράφεις'· καὶ 'σὺ μεγάλως εἰς τὸν Ξενοφῶντος χαρακτῆρα', 'σὺ εἰς τὸν Πλάτωνος', 'σὺ εἰς τὸν Ἀντισθένους'.* De hac scholae ratione idem iudicandum esse ac de illa legendi et interpretandi apparet: adhibetur, ut discipuli, quae hac in re verbis persecuti sint, rebus teneant in vita.

Quos vero tres locos Bruns addit, mihi convenire non videntur neque laudo hoc (p. 8): praelectioni (scil. commentariorum discipulorum) gravissimas fuisse in schola Epicteti partes ... Sunt autem hi loci I 10,8; I 26, l. 13; II 14,1 s.

Ordiamur ab I 26, l. 13. Discipulus a magistro[3]) quodam

---

[1]) Schenkl: malim *ἀναγνοὺς*; veri similius est *ἀνεγνωκώς*, cf. I 4,6.

[2]) cf. quae p. 112 s. exposui.

[3]) Schweighaeuser ad I 26 dicit Epictetum logicae artis praecepta non semper per se ipsum tradere solitum discipulis, qui ipsius scholam frequentabant, sed habuisse huius rei causa collegam aliquem vel collaboratorem sibi adiunctum, qui sub auspiciis Epicteti, utpote principalis praesidis scholae, istam artem ... ac fortasse etiam rhetoricam pariter discipulos doceret: ita quidem, ut idem praeceptor secundarius certis deinde temporibus, praesente Epicteto in publico auditorum omnium consessu alumnos suos produceret, qui suorum in illis artibus progressuum specimen ederent. — Bruns, postquam p. 20 s. explicavit hoc unum concedendum esse, fuisse inter discipulos fortasse quosdam et aetate et doctrina provectiores, qui duce Epicteto alios docere coeperint, p. 21 s. Schweighaeuserum refellit: Talis enim academiae conditae ab Epicteto, cuius hic et praeses fuerit et partes inter diversos ita distribuerit, ut aliis rhetoricam docendam iniungeret atque dialecticam, sibi moralem retineret, equidem nec volam invenio nec vestgium. — Illam artificiosiorem institutionum divisionem

iussus legit *τοὺς ὑποθετικούς* . . .[1]) *Ταράξας δὲ τὸν ἀναγιγνώσκοντα τοὺς ὑποθετικοὺς καὶ γελάσαντος τοῦ ὑποθεμένου αὐτῷ τὴν ἀνάγνωσιν Σεαυτοῦ, ἔφη, καταγελᾷς· οὐ προεγύμνασας τὸν νεανίσκον οὐδ' ἔγνως εἰ δύναται τούτοις παρακολουθεῖν, ἀλλ' ὡς ἀναγνώστῃ αὐτῷ χρῇ. τούτοις* i. e. *τοῖς ὑποθετικοῖς*, Stoicorum cuiusdam libello. Epictetus magistrum vituperat, quod discipulum non satis praeparaverit neque spectaverit, intellegeretne haec quae legeret (*εἰ δύναται τούτοις παρακολουθεῖν*) et obiurgat, quod illo ut anagnosta abusus sit, i. e. quod illum non intellegentem legere iusserit.[2]) Hoc loco Bruns, cum Zahnii[3]) errorem impugnaret, ipse in errorem incidit. Recte quidem Zahnium refellens ait (p. 9): Primum enim non potest sine chartae adminiculo declamasse *ὁ ἀναγιγνώσκων* . . . Sed errat, cum dicit: „Deinde neque Chrysippi neque alius scriptoris Stoici librum praelegit, sed debet commentationem, quam ipse confecit, recitasse. Nam si alius verba recitasset, cur reprehenderetur doctor? Tum enim nihil aliud postulavisset praeceptor, nisi ut anagnostae munere fungeretur discipulus. Sua igitur recitavit ille et prodidit recitando se rem non intellexisse, de qua egerat. Quare iure cum anagnosta comparatur, quem verborum, quae pronuntiat, sensus fugiat." Num iure cum anagnosta comparatur, qui mendosum commentarium conscripsit? Immo qui alius verba pronuntiat. In verbo *ἀναγιγνώσκειν* enim variae significationes insunt; neque enim solum legere vel praelegere significat sed etiam *τὸ νοεῖν* continet. Quod sole clarius ex I 4,6 s. apparet: *τίς οὖν προκόπτει; ὁ πολλὰς Χρυσίππου συντάξεις ἀ ν ε γ ν ω κ ώ ς; μὴ γὰρ ἡ ἀρετὴ τοῦτ' ἔστι Χρύσιππον ν ε ν ο η κ έ ν α ι;* . . . *οὗτος, φησίν, ἤδη καὶ δι' αὑτοῦ δύναται Χρύσιππον ἀναγιγνώσκειν*[4]) scil. *νοῶν ἀναγιγνώσκειν*. Iure igitur I 26,13 reprehenditur doctor, quod discipulum alius auctoris verba pronuntiare iussit, quae nondum *νοεῖ*, nondum *δι' αὑτοῦ δύναται ἀναγιγνώσκειν*, in quibus aegre legendis Epicteti verbis conturbatur (*ταράξας* . . .), iure reprenditur, quod discipulo anagnosta utitur.

Age vero latius etiam progrediamur. Hoc *ἀναγιγνώσκειν — νοεῖν* proxime accedit ad *τὸ ἐξηγεῖσθαι*. I 4, 13—16 legimus, postquam discipulus iussus est ostendere *τὴν προκοπήν* . . . '*λάβε τὴν περὶ ὁρμῆς σύνταξιν καὶ γνῶθι πῶς αὐτὴν ἀνέγνωκα*'. Epictetus vero hoc recusat: nisi praeceptis parebis, nisi naturam sequeris (15): *ἄπελθε καὶ μὴ μόνον ἐξηγοῦ τὰ βιβλία ἀλλὰ καὶ γράφε αὐτὸς τοιαῦτα· καὶ τί σοι ὄφελος;*

Bruns recte recusat, sed nimis acriter; neque enim Schweighaeuser academiam diversorum rhetoricae vel dialecticae professorum statuit sed unum praeceptorem secundarium. Atque hoc quidem mihi veri similius videtur quam illa, quae Bruns l. c. adiungit. Cf. Grasberger, Erziehung und Unterr. i. klass. Altertum II p. 148 (*ὑποδιδάσκαλος*, subdoctor!).

[1]) fortasse ad ethicam pertinent; cf. Zeller III 1⁴ p. 280.

[2]) Schweighaeuser: „at pro lectore eo uteris? quasi dicas non opus est puerum intellegere, modo legat, ut ipse (magister) intellegam."

[3]) Der Stoiker Epiktet und sein Verh. z. Christent.², 1895.

[4]) Schweighaeuser: „quod ad sententiam attinet: praecepta philosophorum intellegere".

πῶς αὐτὴν ἀνέγνωκα[1]) i. e. quomodo intellegens, quomodo interpretatus eam legerim;[2]) nam ad hoc respondet illud *μὴ μόνον ἐξηγοῦ τὰ βιβλία κτλ.*: Non contentus sis licet *ἐξηγεῖσθαι* — id quod modo iactatus es: '*γνῶθι πῶς ἀνέγνωκα*' — sed ipse libros componas: nisi naturam sequeris, ne hoc quidem proderit. Illud *ἀναγιγνώσκειν* (*νοεῖν*) ad hoc *ἐξηγεῖσθαι* proxime accedere etiam apparet ex man. c. 49, ubi disputatio de *ἐξηγεῖσθαι* habita finitur: *μᾶλλον οὖν, ὅταν τις εἴπῃ μοι 'ἐπανάγνωθί μοι Χρύσιππον', ἐρυθριῶ, ὅταν μὴ δύνωμαι ὅμοια τὰ ἔργα καὶ σύμφωνα ἐπιδεικνύειν τοῖς λόγοις.* De hoc *ἐπαναγιγνώσκειν* (*ἐπ-* v. p. 54 s.) recte Schweighaeuser (ad I 10,8) iudicat: usurpatur de praelectione, quae fit a praeceptore docendi et explicandi causa.

Quamquam me non fugit in hoc ipso c. 49 secerni *νοεῖν* ab *ἐξηγεῖσθαι*: *ἀλλ' οὐ νοῶ τὰ γεγραμμένα· ζητῶ τὸν ἐξηγούμενον* — quae duo verba etiam componuntur I 17,13; II 21,10 — tamen *νοοῦντα ἀναγιγνώσκειν* et *ἐξηγεῖσθαι* proxime inter se appropinquare negari non potest.

Pergamus ad II 14,1 s.:

Εἰσελθόντος τινὸς τῶν Ῥωμαϊκῶν μετὰ ⟨τοῦ⟩ υἱοῦ καὶ ἐπακούοντος ἑνὸς ἀναγνώσματος Οὗτος, ἔφη, ὁ τρόπος ἐστὶ τῆς διδασκαλίας καὶ ἀπεσιώπησεν. ἀξιοῦντος δ' ἐκείνου ἐρεῖν τὰ ἑξῆς Κόπον ἔχει, ἔφη, πᾶσα τέχνη . . . Qui hunc locum non praesumpta opinione leget sic interpretabitur: Epictetus discipulis *ἀνάγνωσμα* habens Romani hominis adventu interpellatus abscindit sermonem (*ἀπεσιώπησεν*) his verbis: haec est ratio institutionis. Ille ut pergat (*ἐρεῖν τὰ ἑξῆς*) hortatur. Tum Epictetus disputat de docendi et discendi molestiis. Bruns vero haec explicat (p. 10): „. . . in ‚dissertationibus' vidimus nusquam[3]) magistri, saepe discipulorum commemorari praelectionem. Quod si contra morem hoc loco ipse praelegisset Epictetus, id puto aperte indicaturum fuisse Arrianum. Contra nomine loquentis non addito ‚unam praelectionem audisse Nasonem' (*ἐπακούοντος ἑνὸς ἀναγνώσματος*) dicit. Quae dicendi ratio, si de Epicteto cogitandum esset, vix intellegi posset. Substituas discipulum et omnia plana erunt. Nimirum plures discipulos in quoque consessu praelegisse consentaneum est. Itaque eum audivit Naso, cui, cum intraret, praelegere iussum erat; huius cur nomen adderetur causa non aderat". — At mihi si substituatur discipulus, hic locus obscurari videtur. Nam verba *ἔφη . . . καὶ ἀπεσιώπησεν* quin ad Epictetum referenda sint, dubitari non potest. Is legit et, cum Naso intrasset, conticuit.

Ad hunc quoque errorem vir doctissimus adductus est, cum

---

[1]) de hoc loco Schweighaeuser ad I 10, 8: non modo pro legere accipi debet sed et pro intellegere et praeceptori ostendere, quo pacto intellegas.

[2]) Hanc *σύνταξιν* Stoici cuiusdam, non a discipulo compositam esse apparet. Nam de *ἀναγιγνώσκειν* ut iudicet, magister monetur. Si discipulus composuisset, *τὸ γράφειν* esset recensendum. cf. II 1, 34; 17, 35.

[3]) ne exegesim quidem; tamen Bruns non dubitat dicere Epictetum Stoicorum scripta interpretatum esse (p. 14). Quod ex uno loco certe demonstratur, non eget aliorum locorum auxiliis.

Zahnii[1]) errorem impugnaret. Nam, sicut Zahn, *ἀναγιγνώσκειν* intellegit ut praelectionem vel declamationem eorum, quae quisque ipse composuit („Vorlesungen"). Neque certe eiusmodi dissertationem — aut ut Bruns dicit declamationem — hoc loco Epictetus abscidit, sed *ἀνάγνωσμα*. Nos autem *τὸ ἀναγιγνώσκειν* ut lectionem librorum Stoicorum — explicatione nimirum addita — intellegi posse vidimus. Quid? hoc *ἀνάγνωσμα* nonne idem potest valere? Occurrit '*ἀνάγνωσμα*' etiam III 26,39 et IV 4,17; cum ex illo loco nihil de verbo *ἀνάγνωσμα* concludi possit, hoc loco scriptum videmus: *οὐκ ἂν ἠγανακτοῦμεν πρὸς τὰ ἀναγνώσματα ἐμποδιζόμενοι, ἀλλὰ τῷ τὰ ἔργα ἀποδιδόναι τὰ κατάλληλα ἠρκούμεθα καὶ ἠριθμοῦμεν ἂν οὐ ταῦτα, ἃ μέχρι νῦν ἀριθμεῖν εἰθίσμεθα 'σήμερον ἀνέγνων στίχους τοσούσδε, ἔγραψα τοσούσδε', ἀλλὰ* ... Illud *πρὸς τὰ ἀναγνώσματα ἐμποδίζεσθαι* accuratius depingitur § 2 ss.: ... '*κακῶς μοί ἐστιν, οὐκ εὐσχολῶ ἀναγνῶναι*'· *ὡς γὰρ ἀσπασμοὶ καὶ ἀρχὴ τῶν ἐκτός ἐστι καὶ ἀπροαιρέτων, οὕτω καὶ βιβλίον*... § 5: *Ἀλλὰ περιποιεῖ* (scil. *τὸ ἀναγιγνώσκειν εὔροιαν*), *φησίν, καὶ διὰ τοῦτο ἀγανακτῶ ὡς ἀπολειπόμενος αὐτοῦ.* Quis dubitet, quin illa *ἀναγνώσματα* nihil aliud fuerint nisi librorum Stoicorum lectiones? Itaque illud *ἀνάγνωσμα* II 14 adeo non est praelectio commentarioli disciputi, ut certum sit Epictetum legisse et explicasse Stoici cuiusdam librum.

Denique intueamur I 10,8: *εὐθὺς ἐγὼ πρῶτος, ὅταν ἡμέρα γένηται, μικρὰ ὑπομιμνήσκομαι, τίνα ἐπαναγνῶναί με δεῖ. εἶτα εὐθὺς ἐμαυτῷ· τί δέ μοι καὶ μέλει πῶς ὁ δεῖνα ἀναγνῷ; πρῶτόν ἐστιν, ἵνα ἐγὼ κοιμηθῶ.* „Unde plura discimus", ait Bruns (p. 8), „primum praelectioni gravissimas fuisse in schola Epicteti partes" — at praelectioni librorum Stoicorum, non ut Bruns putat, commentariorum discipulorum. Epicteto enim recensendum est, *π ῶ ς ὁ δεῖνα ἀναγνῷ,* quomodo intellegens legat scripta Stoicorum. Hoc vero si persuasimus, ea, quae Bruns (p. 8 s.) de *ἐπαναγιγνώσκειν* disseruit, iam refutata sunt. Intellegit enim *ἐπαναγιγνώσκειν* ut magistri recensionem commentariorum discipulorum. Itaque adductus est, ut illud *ἐπανάγνωθί μοι Χρύσιππον* (man. c. 49) hoc artificiosiore modo explicaret: Epictetum illudere eum, 'qui docte quidem et copiose d i s c i p u l o r u m d e C h r y s i p p o i n t e r p r e t a n d o p r a e l e c t i o n e s (scil. commentariorum) r e c e n s e r e posset, sed prave viveret'. Etiam Bonhoeffer errare videtur, cum dicit (l. c. I p. 20): Nach I 10,8 besinnt er sich jeden Tag, was er lesen (*ἐπαναγιγνώσκειν*) soll. Dies kann, wie sich aus dem folgenden ergibt, nicht „vorlesen" bedeuten, sondern nur, wie Schweighaeuser richtig erklärt „vorlesen lassen" (?) zum Zweck des Interpretierens: offenbar hat er ältere bezw. gefördertere Schüler als Anagnosten aufgestellt. Non ut anagnostae discipuli praelegunt — id enim vituperat Epictetus I 26,13 — sed ut ostendant, num intellegant Stoicorum scripta (*π ῶ ς ἀναγιγνώσκουσιν*). Si quidem interest aliquid inter *ἐπαναγιγνώ-*

[1]) l. c. p. 37 n. 4.

σκειν et ἀναγιγνώσκειν, illud 'addere aliquid', quod ἐπι — praefixo continetur, hoc declarat magistrum, postquam discipulus (aut ipse magister?, man. c. 49) ex libro Stoici cuiusdam legit, addentem aliquid amplius legere amplius explicare.[1]) Quod si ita est, ἐπαναγιγνώσκειν propius etiam accedit ad ἐξηγεῖσθαι quam simplex ἀναγιγνώσκειν. Quid? Ecqua eius modi ἐπανάγνωσις Epicteti exstat in I 26, 1—12? Discipulus enim legit τοὺς ὑποθετικούς. Is autem interloquitur: νόμος ὑποθετικός ἐστι καὶ οὗτος τὸ ἀκόλουθον τῇ ὑποθέσει παραδέχεσθαι κτλ.

Quare, licet discipuli commentarios composuerint, tamen ei tres, quos modo tractavimus, loci non eo spectant, sed contra demonstrant lectionem et interpretationem scriptorum Stoicorum primum obtinuisse locum.

Iam complectamur, quomodo diatribas, quae nobis servatae sunt, intra scholam Epicteti se habuisse arbitremur. Quod eruditio in μανθάνειν, μελετᾶν, ἀσκεῖν dividitur μανθάνειν praecipue ad Stoicorum lectionem et interpretationem pertinet, quod ex I 4, 28—32 intellegitur: Ex Chrysippi scriptis discipulus γνώσεται ὡς . . . τε καὶ σύμφωνά ἐστι τῇ φύσει τὰ ἀπαθῆ με ποιοῦντα. Chrysippus viam ostendit (§ 29). Contra in eis, quas nobis servavit Arrianus, diatribis Epictetus non doctrinam docet, sed a doctrina proficiscens et doctrina nisus discipulis μελέτην et ἄσκησιν ante oculos ponit. Post lectionem vel interpretationem interdum sive fortuitis quaestionibus casibusve scholae adductus sive adnectens ad rem modo in lectione tractatam[2]) diatribas suas habuit.

Idem Gellius[3]) de Tauro narrat: Interrogavi in diatriba Taurum, an sapiens irasceretur; dabat enim saepe post c o t i d i a n a s l e c t i o n e s quaerendi quod quis vellet potestatem. Is cum . . . disseruisset, quae in veterum libris et in ipsius commentariis exposita sunt, convertit ad me, qui interrogaveram, et 'haec ego' inquit, 'super irascendo sentio; . . . Eodem modo Plutarchus, postquam docuit, liberius cum discipulis vel sodalibus colloqui solebat velut περὶ τοῦ ἐμφαινομένου προσώπου τῷ κύκλῳ τῆς σελήνης, ubi p. 929 B legimus: ὁ μὲν οὖν ἑταῖρος (Plutarchus) ἐν τῇ διατριβῇ[4]) τοῦτο δὴ τὸ Ἀναξαγόρειον ἀποδεικνὺς . . . — i. e. lectionem vel interpretationem habens — εὐδοκίμησεν· ἐγὼ δὲ ταῦτα μὲν οὐκ ἐρῶ, ἃ παρ' ὑμῶν ἢ μεθ' ἡμῶν ἔ μ α θ ο ν . . .[5])

---

[1]) Schweighaeuser ad I 10, 8: „ἐπαναγνῶναι est recitare, praelegere" — i. e. = ἀναγνῶναι — „sic apud Lysiam . . . Singillatim vero etiam usurpatur (sicut hoc loco, et enchir. cap. 49), de praelectione, quae fit a praeceptore docendi et explicandi causa; de qua cf. Quintil. Inst. or. I 8, 8 et 13 et II 5, 23".

[2]) velut I 26, 1 ss., cf. etiam II 4. Rennero (l. c. p. 21) Epictetus diatribas I 7, 8, 17 ad logicas institutiones (ego malim ad lectiones logici cuiusdam Stoici libelli) adnexuisse videtur.

[3]) N. A. I 26, 2, quem locum Zahn citavit l. c. n. 4 (p. 37).

[4]) Animadvertendum est et Gellium et Plutarchum hic διατριβῆς nomine uti.

[5]) Accuratius de hac Plutarchi ratione disseruit Hirzel II p. 184 n. 2, ubi praeterea hos locos adscripsit: 921 F, 921 C, 923 F, 930 A, 932 C, D.

Iam perspicimus, quid sint quemque locum teneant Epicteti diatribae. Non sunt proprius scholae cursus, non pars eius modi cursus. Immo scholae cursus continetur lectionibus librorum Stoicorum; diatribae autem hunc cursum quasi comitantur, eis utique in rebus morantur, quas Epictetus maximi ponderis esse iudicat, imprimis facultatem ei dant familiariter discipulis utendi benigneque de ipsorum rebus cum eis colloquendi.

Haec ratio liberius apud discipulos disputandi ei maxime accepta erat; nam, cum soli cognitioni praeferret velle et agere[1]) atque ideo a philosophiae magistro non solum verba ac doctrinam, sed vitae exemplum postularet,[2]) propriae scholae lectiones ei satisfacere non poterant. Neque enim in his ipsius proprietas, ipsius gravitas suam vim interponere poterat; atque saepenumero lectiones frigide et „*μέχρι τοῦ λέγειν*“ accipi vehementer conqueritur.[3]) Sed in liberioribus post lectiones disputationibus quam pulchre discipulorum animos sciebat movere, praesertim cum se ipsum eis sive ioco sive serio ante oculos ponebat! Quam familiariter ipsius persona proposita discipulos ad industriam adducit (I 10, 7—13); quam humane ac simul facete illum a falsa constantia removet (II 15, 10—12!); quam graviter illorum — quin etiam nostros animos perfringit (II 19,24 s., 29—34); quam sapienter animum illius *εἰς ἀναισχυντίαν μεταβληθέντος* (IV 9,12) pudore accendit, cum se ipsum interponat; quam discipulorum amantem se praestat, cum (I 29,38, IV 1,143) se velle eos comitari dicit, ut quid agant videat.

Itaque his liberioribus post lectiones diatribis effectum est, ut Epictetus tantum valeret auctoritate apud Arrianum,[4]) Marcum Antoninum,[5]) illum servum Pisidam,[6]) Origenem Christianum,[7]) quin apud Lucianum irrisorem;[8]) his diatribis nanctus est immortalitatem.

---

[1]) cf. I 29, 56, man. c. 46, quosque locos Schenkl ibi adscripsit.
[2]) III 13, 23.
[3]) II 16, 34; 21, 10 ss.; 19 *πρὸς τοὺς μέχρι λόγου μόνον ἀναλαμβάνοντας τὰ τῶν φιλοσόφων.*
[4]) cf. ea verba, quae secundae h. d. parti anteposui.
[5]) *εἰς ἑαυτόν* I 7.
[6]) cf. Kaibel, Hermes 1888 p. 542 ss.
[7]) qui eum c. Cels. VI 2 Platoni praefert.
[8]) Helm, Lucian u. d. Philosophenschulen, N. Jahrb. 1902 p. 278.

Typis expressit Robertus Noske Bornensis.

Vita.

Paulus Otto Halbauer natus sum Lipsiae anno 1887 mensis aprilis die quinto decimo patre Christiano, matre Elisabetha e gente Hörig. Fidei addictus sum evangelicae. Litterarum elementis imbutus scholam Thomanam per novem annos frequentavi. Anno 1906 maturitatis testimonium adeptus stipendia feci Lipsiae in legione CVII. A vere anni 1907 Lipsiae studiis philologis et historicis me dedidi. Docuerunt me viri illustrissimi Barth, Bethe, Brahn, Brandenburg, Brugmann, Gregory, M. Heinze †, R. Heinze, Jungmann, Kirn †, Köster, Lamprecht, Lipsius, Martini, Meister, Meumann, Salomon, Schreiber, Seeliger, Sievers, Studniczka, Volkelt, Wilcken, Witkowski, Wundt, Zarncke. Ad proseminarium philologum Bethe, Heinze, Martini me admiserunt, seminarii philologi sodalis fui per duo semestria moderantibus Lipsio, Bethio, Heinzio. In proseminarium historicum me recepit Salomon, in seminarium Lamprecht, Salomon, Wilcken. Ad seminarium paedagogicum me admisit Jungmann, ad philosophum Barth, ad exercitationes archaeologas Studniczka et Schreiber. Praeterea in palaestra academica Lipsiensi versatus Dresdae facultatem publicam artis gymnicae docendae peperi.

Cum omnibus eis viris humanissimis, qui studiorum meorum fautores exstiterunt benignissimi, gratiam habeo maximam, tum Ricardum Heinze, qui in hac dissertatione perficienda benevolentissime me adiuvit, et Edgarum Martini, qui famuli munere me instruxit et studia mea liberalissime fovit, pio gratoque animo semper colam. Denique amicorum in thiaso philologorum Lipsiensi consuetudini multa me debere libenter profiteor.

[illegible]